

♦ Ilustráciu Luba Virága vytvorila Šarlota Bottová

Odišiel Ľubo Virág, ikona rómskej hudby

Počas prípravy druhého vydania Romano nevo lil nás zastihla smutná správa o úmrtí Luba Virága. Na stránkach našich novín sa v rozhovoroch objavil veľakrát. Teraz už len ako spomienka na neho. Výtvarníčka Šarlota Bottová ho zvečnila v kresbe, ktorá je obálkou tohto čísla.

Ľubo Virág, vlastným menom Ľubomír Virág, sa narodil 20. novembra 1955 v obci

Pata, zomrel 10. októbra 2024. Pochovaný bol 15. októbra v Šintave.

Preslávil sa ako spevák, hudobník, skladateľ a textár. Venoval sa popu, spieval barytón. Popri hudobnej tvorbe pracoval na rôznych pracovných pozíciách. Podnikal v autodoprave a sám bol vodičom kamiónu.

Hudbe sa venoval od mladosti, no profesionálne ju neštudoval. Pôvodne hral na ba-

se a bicích a stal sa jedným zo zakladajúcich členov patianskej skupiny Zenit (1977). Po odchode zo skupiny sa začal venovať rómskej hudbe ako sólista. Pod hlavičkou umeleckej agentúry Slovkoncert pôsobil v Nemecku, Bulharsku a v Juhoslávii.

Spolupracoval s viacerými významnými českými a slovenskými hudobníkmi, vrátane Karla Gotta. Ako sólista účinkoval v or-

chestroch Big Band Radio Bratislava, Fantasy Orchestra, Čarovné husle a Diabolské husle. Na svojom konte má jedenásť albumov, na ďalších piatich spolupracoval. Aj keď odišiel významný človek, zanechal za sebou svoju tvorbu, ktorá nám ho bude pripomínať navždy.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo lil*

Vláda splnila dlhodobú požiadavku národnostných menšín

♦ Ākos Horony. Foto: archiv AH

Bratislava, 31. október 2024 (TS/RNL) – Po poslednej zmene kompetenčného zákona sa začiatkom septembra transformoval Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny na Radu vlády SR pre národnostné menšiny, ktorá však bez štatútu nemala stanovené kompetencie. Na októbrovom zasadnutí vláda schválením štatútu Rady dala zelenú vzniku silného a kompetentného orgánu na ochranu a presadzovanie práv národnostných menšín, ktorý bude stálym, odborným, poradným, koordinačným a konzultatívnym orgánom vlády. Redakciu o tom informoval Zoltán Kovács z Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny.

Schválením štatútu prichádza aj navýšenie počtu členov komory národnostných menšín o dvoch zástupcov, Rada taktiež rozširuje zastúpenie členov za ústredné orgány štátnej správy so zámerom pokryť všetky oblasti, ktoré sa týkajú každodenného života národnostných menšín. Cieľom splnomocnenca pre národnostné menšiny Ākosa Horony je, aby sa v činnosti Rady okrem kultúrnych a jazykových potrieb odzrkadlili aj ekonomické a regionálne záujmy národnostných menšín.

Predsedom Rady bude predseda vlády. Splnomocnenec vlády pre národnostné menšiny, ktorý bude jej podpredsedom preto očakáva v činnosti vlády silnejší hlas menšín, ale aj regiónov.

„Vo svojej pôsobnosti môže Rada iniciovať návrhy na zlepšovanie stavu dodržiavania práv príslušníkov národnostných menšín, ale má aj dozornú úlohu a hodnotí dodržiavanie medzinárodných záväzkov a všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich oblast práv národnostných menšín. Môžeme hovoriť o silnejšom postavení Rady, ale najdôležitejším prínosom bude, že správy a návrhy zákonov, ktoré sa týkajú aj menšín, sa najprv prerokujú v Rade s aktívnym zapojením predstaviteľov národnostných menšín,“ pripomenul Horony.

Vznikom samostatnej Rady vlády pre národnostné menšiny sa splnila dlhodobá požiadavka predstaviteľov národnostných menšín, aby táto oblasť bola priamo a na vyššej úrovni napojená na vládu.

V súvislosti so zmenou kompetenčného zákona vláda schválila aj zmenu štatútu splnomocnenca vlády SR, pričom posilnením jeho kompetencií nadobúda zodpovednosť za koordináciu tvorby a uskutočňovania štátnej politiky a plnenia úloh v oblasti práv národnostných menšín.

Práca namiesto dávok: ministerstvo práce spúšťa novú legislatívu pracovnej integrácie

♦ Archívna fotografia RNL. Foto: M. Žarnayová

Bratislava, 1. október 2024 (TS/red) – Ministerstvo práce chce motivovať dlhodobo nezamestnaných a osoby s nízkou kvalifikáciou, aby si našli prácu. Pripravilo preto nové zákony, ktorých cieľom je zlepšiť podmienky ich zamestnávania. Nové opatrenia majú zvýšiť efektivitu poskytovaných služieb zamestnanosti a podporiť pracovnú integráciu najzraniteľnejších skupín na trhu práce. Tento krok je súčasťou širšej stratégie ministerstva práce, ktorá sa zameriava na zníženie závislosti obyvateľov na sociálnych dávkach a na podporu zamestnanosti.

Novelizácia legislatívy pre zámer *Práca namiesto dávok* zahŕňa zmeny zákona o službách zamestnanosti a zákona o hmotnej núdzi a projektové riešenia zamerané na motiváciu ľudí v hmotnej núdzi nájsť a udržať si zamestnanie. Medzi hlavné nástroje patrí úprava podmienok pre nízko-kvalifikovaných a dlhodobo nezamestnaných, ktorí budú motivovaní zapojiť sa do pracovného procesu. Tým, ktorí sú schopní pracovať, ale odmietnu vhodné zamestnanie na trhu práce bude dávka v hmotnej núdzi znížená.

„Dávame pracovnú príležitosť ľuďom, ktorí by inak mohli byť odkázaní na pomoc v hmotnej núdzi. Ponúkame viacero možností podpory, aby sme pomohli čo najväčšiemu počtu ľudí v hmotnej núdzi dostať sa späť do práce,“ povedal minister práce, sociálnych vecí a rodiny Erik Tomáš. Legislatívny zámer *Práca namiesto dávok* počítá s financovaním z viacerých zdrojov, vrátane eurofondov, štátneho rozpočtu a medzirezortnej spolupráce na spoločných projektoch.

Minister práce Erik Tomáš zároveň zdôraznil, že legislatívna zmena bude citlivo zohľadňovať špecifické životné podmienky každého príjemcu pomoci v hmotnej núdzi. Ekonomická realita však podľa ministra práce hovorí jasnou rečou. „Aby mohla naša krajina ďalej prosperovať, každý, kto môže pracovať, by mal pracovať. Na Slovensku máme ešte veľa ľudí, ktorí môžu byť zamestnaní, avšak z rôznych dôvodov nie sú. Medzi nimi sú aj tí, ktorí zneužívajú sociálny systém. A práve na tých, ktorí systém zneužívajú, sa zameriame,“ dodal minister.

Návrh zákona preto prináša viacero zlepšení a riešení v oblasti zamestnanosti. Pôjde o zlepšenie aktivačných opa-

trení, zvýšenie motivácie, riešenie problémov spojených s exekúciami a podporu vzdelávania. Nové opatrenia sú navrhnuté tak, aby uľahčili rozvoj sociálnych zručností potrebných pre trh práce, najmä pre dlhodobo nezamestnaných a osoby s nízkou kvalifikáciou.

Systém sprostredkovania zamestnania pre dlhodobo nezamestnaných a osoby s nízkou kvalifikáciou sa bude sústreďovať na aktívne vyhľadávanie pracovných príležitostí. Cieľom je efektívnejšia integrácia zraniteľných skupín, najmä dlhodobo nezamestnaných, prostredníctvom rozvoja sociálnych zručností a vedomostí potrebných pre úspešný vstup na pracovný trh.

Úprava aktivačného príspevku je ďalšou zmenou. Navrhne sa jeho odstupňovanie podľa miery aktivity, pričom vyšší príspevok získajú tí, ktorí sa aktívne zapoja do programov pracovnej politiky, vzdelávania a rozšíria sa aj možnosti vykonávania menších obecných služieb. Príspevok bude po novom dostupný aj pre členov domácností s minimálnym príjmom zo závislej činnosti.

Návrh rieši aj problém exekúcií, ktoré predstavujú výraznú bariéru pre vstup na trh práce. Opatrenia sú zamerané na zmiernenie exekučných zrážok, aby sa minimalizovali negatívne dôsledky a ľudia sa nebáli prijať zamestnanie kvôli nízkym čistým príjmom.

Zlepšenia sa týkajú aj podmienok pre deti v školách. Nárok na príspevok na nezaopatrené dieťa bude rozšírený aj na deti navštevujúce materské školy a na študentov stredných a vysokých škôl. Týmto opatrením sa podporí vzdelávanie od útleho veku a zníži sa riziko predčasného ukončenia štúdiá, čo v budúcnosti zvýši ich zamestnateľnosť.

Podľa aktuálnych štatistík Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny tvorí dlhodobo nezamestnaná populácia až 40 % uchádzačov o zamestnanie, pričom 31 % z nich má nízku kvalifikáciu. Tieto opatrenia sú reakciou na dlhodobý problém a sú zamerané na lepšiu dostupnosť pracovných príležitostí pre všetkých. Nové opatrenia majú zároveň prispieť k dlhodobej ekonomickej stabilite najzraniteľnejších skupín.

Novela by mala nadobudnúť účinnosť 1. júla 2025.

Dvadsať rokov Múzea kultúry Rómov na Slovensku – Hin amen muzeum! / Máme múzeum!

♦ Návštevníci výstavy v Martine. Foto: MKRM

Martin, 10. október 2024 (TS/RNL) – Rómovia žijú na území dnešného Slovenska už takmer sedemsto rokov, napriek tomu sú ich dejiny, tradičná aj súčasná kultúra stále málo známe. Ostatných dvadsať rokov sa druhej najpočetnejšej národnostnej menšine venuje Slovenské národné múzeum v Martine prostredníctvom Múzea kultúry Rómov na Slovensku. Redakciu o tom informovala Adriana Daneková.

Nová výstava *Hin amen muzeum! / Máme múzeum!* mapuje činnosť tohto špecializovaného múzea, ktoré sa od roku 2004 aktívne podieľa na výskume, dokumentácii a prezentácii bohatého kultúrneho dedičstva Rómov. Vernisáž výstavy sa uskutočnila vo štvrtok 10. októbra 2024 v Etnografickom múzeu a pre návštevníkov bude sprístupnená do 30. septembra 2025.

Výstava návštevníkom približuje históriu múzea a jeho predchodcu – Dokumentačného centra rómskej kultúry, jeho vývoj a odbornú činnosť, ako aj dôležitosť zachovania kultúrnej identity Rómov prostredníctvom múzejných aktivít. Medzi ne patrí

V Košiciach sprístupnili výstavu Romani Design Fashion Art

Košice, 17. október 2024 (TS/red) – V Galérii ÚEUV v Košiciach je od 17. októbra 2024 verejnosti sprístupnená výstava rómskej módnjej značky Romani, ktorá už trinásť rokov sprostredkúva tradície Rómov z Karpatskej kotliny do celého sveta. Návštevníci sa môžu zoznámiť s ikonickými kusmi odevov, šperkov a doplnkov, ktoré prepájajú tradície a kultúrne dedičstvo s modernými požiadavkami dnešného sveta. Výstava bude dostupná do 17. januára 2025.

Romani Design je prvé rómske módnje štúdio na svete. Jeho zakladateľky – dizajnérky Erika a Helena Varga – ako významné osobnosti maďarského aj medzinárodného umeleckého a kreatívneho priemyslu využívajú módu, dizajn i hudbu na budovanie preslávy rómskych komunít. Počas štrnástich rokov pôsobenia vytvorili v spolupráci s rôznymi inštitúciami množstvo módnych kolekcií, výstav a komunitných diel v Maďarsku i v zahraničných veľkomestách.

Sestry Erika a Helena Varga sa hrdo hlásia k bezpodpadovému využívaniu tradičných materiálov a zachovávať spoločenskú zodpovednosť za svoju komunitu. Pestrofarebnosť, kvalita spracovania motívov a digitalizované textilné vzory vytvárajú osobitý zážitok, ktorý návštevníkom ponúka možnosť nazrieť do hĺbok rôznorodosti rómskej duše.

V roku 2023 priniesla spolupráca s budapešťanským Domom tradícií ďalšiu výstavu s názvom Romani Design Fashion Art. Autorkou námetu je Szilvia

Czingel, riaditeľka Múzea ľudového úžitkového umenia (Budapešť), grafiku zabezpečili Beatrix Torma a Péter Zalán Salát na základe umeleckého konceptu Eriky Varga.

Vystavené sú ikonické kusy z kolekcií Romani Design vytvorené za posledných trinásť rokov, ktoré sú doplnené archívnymi a súčasnými fotografiami. Tradičné odevy pochádzajú zo zbierok Domu tradícií a Múzea ľudového úžitkového umenia a objekty na výstavu zapožičali aj súkromné osoby, napríklad speváčka Andrea Malek, riaditeľka Nadácie pre rómske vzdelávanie Szilvia Szénási či maliarka Anita Dangel. Nápaditým doplnkom sú tradičné drevené japonské bábiky kokeši oblečené do rómskych šiat, vytvorené špeciálne na účely výstavy v spolupráci s medzinárodnou uznávanou umelkyňou Rékou Tóth-Vásárhelyi. Medzi vystavenými exponátmi sú aj pôvodné odevy mamy a starej mamy dizajnérok, odrážajúce ich tvorivý prístup a inšpiráciu z príkladu predkov.

Prostredníctvom tematických lookbookov s fotografiami a kurátorskými textami doplnenými ručne vyrobenými textilnými dielami návštevníci majú možnosť spoznať overené metódy udržateľnosti značky a fázy prípravy digitalizovaných textilných vzorov. Celok dopĺňajú dva videodokumenty – rozhovor s autorkami a zostrih z predchádzajúcich módnych prehliadok.

výskum, dokumentácia a prezentácia histórie a kultúry Rómov prostredníctvom vzdelávacích aktivít, výstav a podujatí. Tak, ako múzeum, aj podujatie Te prindžaras amen / Spoznajme sa oslávilo tento rok 20. výročie. Múzeum kultúry Rómov na Slovensku na ňom každoročne približuje hudbu, tanec, remeselnú zručnosť a výtvarnú tvorivosť Rómov.

„Prostredníctvom predmetov každodennej potreby, odevu, umeleckých diel a remeselných výrobkov výstava približuje aj spôsob života, osobnosti a tradičné remeslá Rómov. Tými boli v minulosti najmä kováčstvo, košíkárstvo a výroba z dreva, ktoré zastupujú výrobky zo starších zbierok múzea. Vďaka rodinnej tradícii v umelecko-kováčskych dielňach alebo snahe o revitalizáciu remesiel zo strany odborných škôl alebo občianskych združení sa zbierky Múzea kultúry Rómov na Slovensku rozširujú aj o súčasnú produkciu,“ uviedla Daneková.

Nemalú časť zbierok tvoria aj umelecké diela, ktoré pochádzajú predovšetkým od neprofesionálnych výtvarníkov. Prostredníctvom nich spoznávajú návštevníci nevedný svet farieb a námetov rómskeho

sveta. Výstava predstavuje aj významné osobnosti – spisovateľku a dramaturgičku Elenú Lackovú, hudobníkov Jána Berkyho-Mrenicu st., Michala Končeka a umeleckého rezbára a sochára Jaroslava Cicka.

Až do deväťdesiatych rokov 20. storočia neboli Rómovia na Slovensku oficiálne uznanou národnostnou menšinou a ich kultúrne dedičstvo nebolo systematicky skúmané ani prezentované. Napriek tomu sa v priebehu rokov do zbierkových fondov Slovenského národného múzea v Martine – Etnografického múzea podarilo nadohľnúť viac ako 200 predmetov súvisiacich s rómskou kultúrou. Deväťdesiate roky upozornili na potrebu systematického výskumu rómskej kultúry, preto v roku 2002 vzniklo v Martine Dokumentačné centrum rómskej kultúry, ktoré sa o dva roky neskôr transformovalo na Múzeum kultúry Rómov na Slovensku.

„Dnes je múzeum súčasťou Slovenského národného múzea a patrí medzi jeho osem špecializovaných pracovísk, ktoré sa venujú národnostným menšinám na Slovensku,“ dodala Daneková.

♦ Adriana Daneková, realizátorka výstavy, v rozhovore so splnomocnencom vlády SR pre rómske komunity Alexandrom Daškom. Foto: MKRM (fotka vľavo hore)

Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity navštívil Štátnu vedeckú knižnicu v Prešove

Prešov, 24. október 2024 (TS/RNE) – Štátna vedecká knižnica v Prešove, zriadená 1. septembra 1952, je verejná kultúrna, informačná, vedecká a vzdelávacia inštitúcia v oblasti knižničnej, bibliografickej, vedecko-výskumnej a vydavateľskej činnosti. Systematicky buduje a sprístupňuje knižničný fond a poskytuje knižnično-informačné služby. Od roku 2013 sa venuje dokumentovaniu živých prejavov rómskej kultúry na Slovensku prostredníctvom dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry (DICRK), ktoré je oddelením knižnice a zároveň má celoslovenskú pôsobnosť.

V tejto súvislosti prijal 24. októbra 2024 splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Alexander Daško oficiálne pozvanie riaditeľa Štátnej vedeckej knižnice v Prešove Ľubomíra Baláža.

Po krátkom uvítaní v dopoludňajších hodinách na riaditeľstve knižnice sa stretnutie nieslo v konštruktívnom jednaní o vízii napredovania Štátnej vedeckej knižnice v Prešove a jeho oddelenia DICRK. Azda najaktuálnejšou témou je avizovaná desaťpercentná konsolidácia miezd, ktorá sa premietne na niektorých oddeleniach knižnice.

„Z pozície riaditeľa som pána Daška ubezpečil, že sa žiadne oddelenie nebude rušiť, avšak dôjde k určitým zmenám, ktoré som avizoval aj na pracovnom stretnutí Ministerstva kultúry SR v utorok 22. októbra 2024. Pán Daško sa s týmto návrhom stotožnil a považoval ho za primeraný a profesionálne spracovaný. Po jednaní na riaditeľstve sme sa presunuli do ďalšej budovy na ulicu Námestia mládeže, kde sa nachádza nielen dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry, ale aj oddelenie knižnično-informačných služieb a študovňa,“ uviedol Ľubomír Baláž, riaditeľ knižnice.

Splnomocnenec sa zaujímal o činnosť dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry a o výstupy, ktoré centrum produkuje. Hovoril o možnostiach, ktoré by sa v najbližších rokoch mohli realizovať v súvislosti so zdrojmi z Európskej únie, so zameraním aj na podporu rómskej kultúry. Knižnica by sa mohla v budúcnosti zapojiť do pripravovaných národných projektov a dokumentačné centrum by tak mohlo rozšíriť svoje pôsobenie aj v oblasti využívania a rozvoja AI nástrojov umelej inteligencie v prostredí rómskej kultúry.

Centrum v súčasnosti prevádzkuje vlastný prezentačný portál www.portalsvk.sk, na ktorom zverejňuje svoje digitálne výstupy vo forme videí, audií, fotografií a skenov. Pre návštevníkov knižnice je k dispozícii špecializovaná študovňa romistiky, v ktorej je sústredený knižný fond zameraný nielen na oblasť rómskej kultúry, ale aj na ďalšie oblasti súvisiace s rómskou menšinou.

„Študovňu navštevujú používatelia, ktorí hľadajú konkrétne informácie o rómskej menšine, rovnako aj študenti Prešovskej univerzity, ktorí študujú rómsky jazyk a literatúru. V centre sa od roku 2017 venujeme aj tvorbe virtuálnych prehliadok a galérií, ktoré majú dokumentačný a zároveň vzdelávací charakter,“ vysvetlil Roman Čonka, vedúci oddelenia DICRK.

Okrem digitálnych výstupov realizuje dokumentačné centrum aj vedecké konferencie s medzinárodnou účasťou zamerané na oblasť histórie, kultúry a jazyka. V rámci vlastnej edičnej činnosti vydáva zborníky príspevkov z konferencií, popularizačné a umelecké publikácie. K širšej verejnosti sa dostáva aj prostredníctvom výstav výtvarných diel. V roku 2024 centrum zrealizovalo spolu 14 výstav, dominovala téma rómskeho holokaustu.

„Verím, že sa nám v spolupráci so splnomocnencom podarí nájsť správnu cestu, aby sa Štátna vedecká knižnica v Prešove a aj jej centrum rómskej kultúry mohli správne rozvíjať a naďalej sa pýšiť svojím ojedinelým projektom v strednej Európe,“ dodal Ľubomír Baláž.

Ako sa popri sne o divadle zmenil môj život

Mala som sen študovať divadlo na univerzite. Verím, že ľudia sa rodia, aby si plnili svoje sny a s dobrými podmienkami, podporou a prajnými učiteľmi je možné dokončiť univerzitu, ako sa to podarilo mne. Ak by som mohla mládeži niečo odporučiť, bolo by to: Snažte sa plniť si svoje sny ako len môžete! Ak sa vám to nepodari a niečo nevyjde podľa vašich predstáv, nevadí, pretože vo vrecku máte ešte veľa ďalších snov. Takto funguje život. Vždy je dobré mať plány A, B, C a niekedy aj D.

Myšlienka začať pracovať na voľnej nohe sa mi po prvýkrát vryla do pamäti, keď som bola redaktorkou v RTVS (dnes už STVR). Bol to moment jasný ako záblesk blesku. Zatažená obrovskou zodpovednosťou a neuznanou námahou som cítila, že je nevyhnutná rozhodná zmena v mojom živote. Hrýzli ma však pochybnosti: Bola som takej zmeny naozaj schopná? Odísť z môjho rodného domu v Košiciach a mať s maminou a sestrou vzťah na diaľku?

Vo svete žurnalistiky, ktorý pripomínal rozbúrené more a kde sa len tí najsilnejší udržali nad hladinou, boli výzvy pre rómsku redaktorku dvojnásobne ťažké. Táto skutočnosť ma veľmi ťažila, ako kameň na mojom srdci. Rómska téma, ktorej som sa v tom čase venovala mi bola blízka, pretože som sama súčasťou tejto komunity. Na čo som však prišla oveľa neskôr? Zažila som kultúrny šok! Desiatky rómskych lokalít bez prípojky na pitnú vodu a infraštruktúru mi úplne zrútili predstavu o tom, ako sa Rómom v živote darí. Nevysporiadané pozemky, chudoba a neaplnené sny ľudí, ktorých som stretla mi nedávali spávať. Pýtala som sa, kedy sa to zmení? Budúcnosť nebola jasná a ja som v hlave mala myšlienku, ktorá ma spaľovala a poháňala vpred. Túžba robiť divadlo sa napokon stala realitou.

Počas redaktorskej cesty som sa stretla so Zuzanou Révészovou, ktorá učila rómske a nerómske deti v Košiciach na sídlisku Mier. Hovorila o Janette Motlovej, žene, ktorej sedenia s mládežou mali transformačnú silu ako búrka, ktorá čistí oblohu. Jej metóda, ako mi povedala, by mohla zmeniť môj život.

So snom o štúdiu na Vysokej škole múzických umení v Bratislave (VŠMU) a s vierou v svoj osudový úspech som vyhľadala workshop Janette Motlovej v Hronci pri Banskej Bystrici. Bolo nevšedné popoludnie a my sme sedeli v kruhu ako zviazané kvety čakajúce na záračné premenenie. Neočakávala som nič mimoriadne, ale sedenie sa ukázalo ako hlboko pôsobivé. Bola medzi nami žena s minulosťou namočenou v drogách, homosexuálka, ktorá zápasila so svojou identitou, a ja – dievča z chudobnej rodiny, bez otca, ale prekrývajúce snami o slobodnom povolání. Moje obavy z toho, že zostanem sama v Bratislave a bez financií boli veľké, neboli však väčšie ako sny o divadle.

Keď som počúvala svojich rovesníkov, ich problémy zatienili moje vlastné ako veľký mrak zakrýva slnko. Janettina metóda odhali-

la jasnosť, ktorú som neočakávala, hoci sa možno nikdy nedozvie rozsah jej vplyvu. Cestou domov z Hronca som sa pripravovala na pobyt v Bratislave, kde mi Kristína Mojžišová mala otvoriť novinársky svet. Náhodný e-mail mi oznámil, aby som sa prihlásila na átriáky (vysokoškolský internát). Smiešne je, že takto som zistila, že som prijatá na VŠMU v Bratislave. Myslela som si, že keď sa dostanem na vysokú školu, tak sa mi otvoria dvere do divadelného sveta. S odstupom času premýšľam nad tým, aká naivná som bola.

Napriek prekážkam a finančnej situácii som napísala bakalársku prácu, ale nie o rómskom divadle. Shakespeare a Cervantes ma sprevádzali celým mojim štúdiom, a tak som sa rozhodla bakalársku tému venovať im a kánonu západnej literatúry. Kánon západnej literatúry tvoria prevažne európski autori, ktorých myslenie bolo do značnej miery ovplyvnené okolím. Z môjho výskumu vyplýva, že Cervantes a Shakespeare na tom boli podobne. V historickom kontexte nachádzame zmienky o tom, ako boli Maurovia v spoločnosti vnímaní, a to sa odrazilo aj v divadle. Divadelné hry týchto dvoch veľákov sa inscenujú aj v súčasnosti. Spoločnosť, kde jeden vládne tomu druhému na základe jeho viero- vyznania a pôvodu, sa rozpadá. Spôsob myslenia sa však nemení, pretože človek čerpá z histórie, ktorá sa opakuje a s tým súvisí aj problematika kánonu západnej literatúry. Kritik Harold Bloom zaradil do svojho kánonu európskych autorov, ktorí podľa Edwar- da Saida šíria ideológiu Západu. Orient by nemohol existovať bez Západu, podobne ako by sa Bloom nemal ako vymedzovať voči „škole resentmentu“ bez kritika, akým bol Said. Podoby Maura v európskej dráme, koncept, ktorý je nemenný a neintegruje žiadnych autorov z tretích krajín, vo mne vzbudili myšlienku o rómskom divadle, ktoré aj naďalej ostáva spoločnosťou vylúčené.

O tri rýchle roky neskôr som sa ocitla v kabinete profesorky Lindovskej. Uznávaná učiteľka ruského divadla mi darovala portréty Čechova so slovami: „Anton Pavlovič Čechov vyrastal v chudobných podmienkach a jeho poslanstvo pretrváva“. Jej slová a darček ako symboly nečakanej lásky a uznania mi v ťažkých časoch posilnili seba- vedomie.

Roky plynuli a moje mnohostranné aktivity počas štúdia ma viedli k tomu, že som sa profesorky Lindovskej ospravedlnila, že som nesplnila všetky očakávania. Po skončení štúdia mi na bankovom účte zostalo len toľko, aby som zaplatila posledný nájom a prchavé leto pred odchodom zo Slovenska. Finančné obmedzenia znamenali prerušenie štúdia, aby som si zarobila na živobytie, často v bežnom podnikaní na voľnej nohe, čo bol nevyhnutný kompromis na prežitie. Kde zmizla moja vášeň pre divadlo? Všetko sa zmenilo v momente, keď som sa ocitla na káve na Ventúrskej ulici s jedným divadelníkom. Moje sny sa rozplynuli ako citrónová šťava v mojom Cosmopolitane. A potom, ako

som jeho nepriamy návrh odmietla, som kráčala domov a ešte nikdy v živote som necítila väčšiu silu ako v ten večer.

V roku 2022 som prišla na Stredoeurópsku univerzitu vo Viedni a potom v Budapešti. Angličtina bola záhadou, neistá budúcnosť. Vrátim sa domov, alebo sa začlením do tejto cudzej krajiny? Vo vrecku som však mala témy, ktoré neboli na medzinárodnej akademickej pôde prebádané, a tak som sa počas štúdia na CEU (Central European University – Stredoeurópska univerzita, pozn. red.) venovala rómskym disidentom a napísala záverečnú prácu venovanú divadelníčke, novinárke a ľudsko- právnej aktivistke Anke Koptovej. V poslednom čase sa vedú rôzne diskusie o Československej socialistickej republike a rómskych disidentoch, pretože táto téma sa stala otvorenejšou vo verejných priestoroch, avšak vedcami nebol vykonaný žiadny systematický výskum. Jedinou výnimkou sú rozhovory z terénu, ktoré zahŕňajú výpovede ľudí; tieto sú však napísané bez jasného vysvetlenia a v niekoľkých prípadoch bez riadnej citácie zdrojov. Kým vedci sa viac zameriavali na štúdium hnutí, ako je Medzinárodná rómska únia, téma rómskych disidentov a ich individuálnych príspevkov k týmto hnutiam je stále nepreskúmaná. A tak som sa rozhodla, že sa budem venovať intelektuálnej histórii a zameriam sa na Annu Koptovú a jej aktivity.

Vírivý rok na Stredoeurópskej univerzite ma zastihol pri adaptácii sa na nové kultúry a jazyky nie v maďarskej spoločnosti, ale v rámci slovensky a česky hovoriacej komunity. Učenie sa angličtiny bolo rýchlou, surrealistickou cestou od neporozumenia k funkčnej plynulosti. Napriek tomu som nedokázala nazbierať sebavedomie a pokračovať v štúdiu histórie a opustila som rómske štúdiá bez dokončenia magisterského štúdia.

Kam sa podeli moje sny? Boli stratené alebo som bola jednoducho príliš stará na to, aby som snívala odznova? Čo som naozaj chcela? Otázky ostávajú nezodpovedané, pretože môj tanec života pokračuje.

V posledných rokoch som premýšľala, či by som sa mala vrátiť k žurnalistike, ale niečo (moje pocity) ma zdržalo. Mala som pocit, že v žurnalistike nemám slobodu. Bola to chyba mojej šéfredaktorky, že mi neotvorila viac príležitostí alebo to boli členovia komunity, ktorí sa často báli verejne diskutovať o problémoch? Možno oba faktory utlmovali moju vášeň pre prezentovanie životov menších.

Po štúdiách som mala príležitosť pracovať ako freelancerka

◆ Dominika Badžová. Foto: archív DB

◆ Počas svojej profesionálnej cesty sa Dominika Badžová intenzívne zaujímala o rómsku kultúru, najmä počas výskumu na tému „Rozmanitosť Rómov v zbierkach Rádia Slobodná Európa: Analýza diskurzov ľudských práv a ich obraz v audiovizuálnych materiáloch“ v rámci projektu Archív otvorenej spoločnosti Visegrad Fellowship (Medzinárodný vyšehradský fond) v roku 2023. Taktiež počas svojej spolupráce s Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) mala možnosť nahráť rozhovory s Rómami, ktorí prežili vojnu v Kosove v rokoch 1998 – 1999, vďaka podpore BIRN. Okrem toho sa ako dramaturgička zapojila do divadelných projektov podporovaných Nadáciou ERSTE a Tranzit.cz, čo zdokonalilo Dominikinu schopnosť rozvíjať silné analytické a kritické prístupy. Počas svojho akademického štúdia na Stredoeurópskej univerzite v programe rómskych štúdií napísala záverečnú prácu na tému „Rómski disidenti v socialistickom Československu: Boj za ľudské práva prostredníctvom printovej kultúry“ a absolvovala rozsiahle školenie v rámci prípravy na štúdium a prácu v anglickom jazyku.

(pracujúca na voľnej nohe, slobodná umelkyňa či živnostníčka, pozn. red.). Bolo to najlepšie obdobie. Vyhrala som mnoho štipendií a grantov na pokračovanie môjho výskumu a žurnalistiky, ale uvedomila som si jednu vec: hoci som bola financovaná na niekoľko mesiacov, nebolo to dosť na dokončenie. Môj výskum zostáva nedokončený, pretože potrebujem prácu na plný úväzok. Na záver, ak budem pokračovať v práci ako freelancerka, pravdepodobne budem čeliť finančnému riziku. Tento rok nebolo možné pokračovať, takže som si musela dať prestávku a pracovať na niečom inom súvisiacom s mojim odborom.

Budapešť je krásne mesto. Žijem tu viac ako rok. Ľudia, ktorých som stretla mi poskytli mnoho pohľadov na život v hlavnom meste Maďarska. Vôňa trdelníka v metre na Deak Ferenc Ter a kura- cia bageta na Kossuth Lajos Ter sú zážitky, ktoré mi navždy budú pripomínať Budapešť. Krásna knižnica Central European University mi pripomína bezpečnosť a uznanie demokracie. Ako v každom veľkom meste, aj tu sú vzťahy emocionálne intenzívne, ale krátkodobé. Napriek tomu som nikdy neprestala písať hry a príbehy. Skupina PROMT v Budapešti a stretnutia

písania mi poskytli pocit domova a príslušnosti. Ako umelkyňa som v Budapešti našla takmer všetko: priestor na písanie, prácu, milých priateľov a posilňovníu.

Myslela som si, že tu dokončím svoje MA (Master of Arts – magister umenia, pozn. red.). Vybrala som si supervízora a všetko bolo usporiadané, moja prihláška bola úspešná. Problém je, že nový zákon o vzdelávaní v Maďarsku vyžaduje, aby ľudia platili školné v plnej výške. Fond V. nepodporil môj výskumný projekt a ako osoba, ktorá má ešte plán B, som sa rozhodla prevrátiť stránku a prijala som pracovnú ponuku v Grécku. Kedy dokončím svoj výskum? Život ukáže...

Bol tu spisovateľ v dejinách umenia, ktorý počas svojho výskumu stratil zrak. Nemohol pokračovať vo výskume bez pomoci. Preto požiadal o pomoc niekoho, kto hovoril rovnakými jazykmi. Spôčiatku nebol pomocník zapojený do projektu a spolupráca bola náročná a pomalá. Nakoniec spisovateľ našiel niekoho, kto rozumel téme a pomohol mu naučiť sa používať jeho iné zmysly. Myslím, že ten vedec je ako ja. Hľadám možnosti ako rozvíjať to, čo som už urobila a nevzdávam sa.

Rozhovor, ktorý ukazuje vašu pre pomoc ľuďom a snahu o zlepšenie spoločnosti

Janka Zacharová pochádza z Ponickéj Huty pri Banskej Bystrici. Má štyroch súrodencov, ktorí vyrastali v detskom domove, zatiaľ čo ona zostala v domácom prostredí. So súrodencami sa stretla až v dospelosti, a tak si vzťahy s nimi vybudovala neskôr, kvôli ťažkej situácii v rodine. Janka je vzdelaná a múdra žena, ktorá má jasné ciele a motivácie, ale pre finančnú situáciu a rôzne životné pády zostávali jej plány v úzadí. Momentálne žije v Bratislave, pracuje v Divých makoch ako alumni, rozvíja absolventský program a v lete 2024 viedla workshop študijných talentov. Je tretiačkou na Univerzite Komenského v odbore liečebná pedagogika, kde píše bakalársku prácu na tému traumy z detstva a liečebno-pedagogické intervencie.

Čomu sa venujú vaši súrodenci?

Sme rozlezení po Slovensku. Jedna zo sestier má postihnutie a je v zariadení, takže nepracuje. Ďalšia sestra pracuje v Ružomberku na miestnom úrade a venuje sa sociálnej práci. Mój brat je automechanik, pracuje brigádne, ale nemá prácu na plný úväzok. Od začiatku som vedela, že mám súrodencov a aj to, že boli v detskom domove alebo v profesionálnych rodinách, takže sme mali maximálne telefonický kontakt. Súrodenci mali tendenciu hnevať sa na rodičov, ale pochopili, že to bolo kvôli ekonomickej situácii rodiny.

Ako vnímate svoje detstvo?

Detstvo v rómskej osade malo svoje výhody, ale aj nevýhody. Bolo to náročné z ekonomických a sociálnych dôvodov, ale bolo aj veľmi späté s prírodou, čo považujem za výhodu. Chodila som na dedinskú školu na Poniky. Škola mi nerobila problém, mala som veľa energie a chcela som sa učiť. Trochu som mala problémy so šikanou a rasizmom, ale od piatej triedy sa to zlepšilo a mala som kamarátov medzi všetkými spolužiakmi. Veľmi som mala rada slovenčinu, bola som v nej excelentná. Matematiku som neznášala, ledva som preliezla. Literatúru som milovala a to mi zostalo až dodnes. Od piateho ročníka som chodila na divadelný krúžok a tanec. Prihlásila som sa na konzervatórium a aj na zdravotnú školu v Banskej Bystrici, ale rozhodla som sa pre konzervatórium, lebo umenie som už robila a bola som naň pripravená.

Žili ste s vedomím, že vyrastáte doma s rodičmi a vaši súrodenci nie. Ako ste to vnímali?

Malo to svoje výhody, ale aj nevýhody. Keďže som vyrastala v rómskej osade, moje detstvo nebolo jednoduché. Bolo náročné, hlavne z ekonomických a sociálnych dôvodov. Na druhej strane bolo veľmi voľné, bola som spätá s prírodou, keďže naša malá osada je doslova pod lesom a obklopená prírodou, čo bola tá výhoda. Mala som detstvo v prírode. Veľký rozdiel bolo vidieť, keď sme sa so súrodencami stretli a začali si vymieňať skúsenosti a to, ako sme vnímali svojich rodičov.

Aké bolo štúdium na konzervatóriu?

Študovala som na Súkromnom hudobno-dramatickom konzervatóriu v Hnúšti, ktoré sa neskôr presťahovalo do Rimavskej Soboty. Mali sme zmiešané triedy s rómskymi a nerómskymi študentmi aj rómsky jazyk a reálie, čo sa mi páčilo. Hrali sme muzikálové aj klasické hry. Pamätám si, že sme robili „Električku zvanú túžba“ od prvého ročníka a hrali sme ju aj na maturitných skúškach. V druhom ročníku sme mali aj pána Jožka Adamoviča, s ktorým sme pracovali na klasických hrách. On bol milovník slovenskej klasiky, takže mal rád Hviezdoslava a týchto našich starších autorov. A tak tiež Shakespeare bol úplný základ. Keď sme napríklad robili javiskové reči, pracovali sme jeden rok iba so Shakespearom. Takže tam bola celkom pekná diverzita, že sme robili aj svetové divadlo, aj naše staršie slovenské. Čo sa týka tanca, tak sme si prešli aj jazzom.

Mali sme rôzne semináre, kde si všetky ročníky pripravili program alebo konkrétnu hru. Naša škola pozývala iné školy z okolia, z Rimavskej Soboty, Hnúšte, Poltára. Dokonca sme robili predstavenia pre škôlky a chodili sme po základných školách s autorským predstavením na tému búranie predsudkov alebo prezentovanie rómskej kultúry.

Pamätám si, že sme mávali v knižnici literárne výstupy, hlavne herečky. Knižnica v Hnúšti mala veľmi rada naše aktivity, takže nás často pozývali na čítanie literatúry. Mali sme aj pár hudobných výstupov v Košiciach. Orchestre sa spájali a hrali spolu, čo sa mi veľmi páčilo.

Plánovali ste pokračovať ďalej v štúdiu herectva?

Po maturite som sa hlásila na viacero škôl. Išla som na pedagogickú školu do Nitry, kde som chcela študovať pedagogiku herectva. Ale počas konzervatória som začala cítiť, že mám rada umenie, milujem divadlo, ale nie som herečka. Skôr ma bavila dramaturgia a réžia, pretože som vedela vyčítať, čo je správne na javisku a vedela som dať feedback spolužiakom. Hlásila som sa na pedagogickú, ale dostala som štipendium na United World College (Social science & Theatre) do Mostaru. Boli to dva roky štúdia v zahraničí, kde som mohla kombinovať sociálne vedy a divadlo. Matematiku som tam mala povinnú na základnej úrovni a divadlo som študovala na najvyššej úrovni. To štúdium bolo veľmi náročné, ale zároveň veľmi obohacujúce.

Dokončila som tam medzinárodnú maturitu, ktorá by mala byť uznávaná medzinárodne, ale na Slovensku nie je úplne akceptovaná ako bakalár. Pokúšala som sa ešte dvakrát dostať na filmovú réžiu do Českej republiky, ale neúspešne. Tým skončilo moje performatívne umenie a uvedomila som si, že asi nebudem robiť herectvo vo svojom živote. Na Slovensku som si overovala svoj diplom, keď som sa hlásila na liečebnú pedagogiku. Zistila som, že úroveň vzdelania je ako bakalár na Slovensku, akurát nemám titul Bc. Poslala som to na súčasnú školu a prijali ma. Mostar pre mňa zostáva najlepším obdobím života. Program bol veľmi náročný a celé štúdium v angličtine, čo bolo spočiatku ťažké, ale prispôsobila som sa. V medzinárodnej komunite v škole som našla priateľov z celého sveta. Napriek tomu, že Balkánci vedia byť temperamentní, nezažila som tam žiadny rasizmus. Našla som si priateľov na celý život a nadviazala som mnoho kontaktov.

Čo nasledovalo potom?

Mala som veľmi zaujímavú kariéru, ktorá sa vyvíjala rôznymi smermi. Najskôr som pracovala s ľuďmi s postihnutím v dvoch základniach - jedna bola pod radnicou v centre Bratislavy, druhá v Dúbravke pod názvom Podporný kruh Inklúzia. Táto práca ma bavila a naplňala, aj keď bola najmenej platená, čo ma nakoniec prinútilo odísť kvôli finančným dôvodom. Našla som tu skutočný zmysel môjho štúdia a prvýkrát som pocítila, že moja práca má zásadný dopad na životy ľudí. Následne som sa presunula do telekomunikácií, kde som začala využívať svoju angličtinu. To ma priviedlo

♦ Janka Zacharová. Foto: R. Hraník

♦ V našej spoločnosti sú ľudia, ktorí síce majú potenciál, ale okolnosti im bránia v rozvoji. Aké dôležité je mať dobré zázemie? S Jankou Zacharovou sme točili tento rozhovor v roku 2022. Ako novinárka som však váhala, či bude zaujímavý na čítanie. Dnes, v roku 2024, si myslím, že áno. Je to realita, s ktorou sa stretávam aj ja a mnoho ďalších ľudí.

až k práci v medzinárodnej firme, kde sa však necítim úplne naplnená, považujem to len za „barličku“.

Pokračujete v štúdiu?

Aktuálne študujem liečebnú pedagogiku na Komenského univerzite v Bratislave a vidím svoju budúcnosť v práci s ľuďmi, kde by som mohla využiť svoje umenie terapeutickým spôsobom. Som presvedčená, že divadlo je jedným z najlepších terapeutických nástrojov. Inšpiruje ma aj tvorba režiséra Petra Mazalána, ktorý pracuje s diverzitou a ľuďmi s mentálnym postihnutím v divadle. Mám záujem venovať sa ľudským právam a sociálnym otázkam, a preto plánujem založiť organizáciu, ktorá by pomáhala vylúčeným komunitám, najmä rómskej komunite. S partnerom už tri roky plánujeme vytvoriť komunitné centrum, kde by sme spojili umenie a sociálne aktivity.

V prípade, že by som nebola tým, čím som teraz, mám predstavu života v ašrame, kde by som bola iba bytosťou bez konkrétnej pozemskej pozície. Ak by som mala dostatok finančných prostriedkov, investovala by som ich do vytvorenia umeleckého štúdia otvoreného verejnosti, kde by sa konali rôzne kurzy od tanca cez divadlo až po sedenia s psychológom alebo terapeutom.

Text: Dominika Badžová

Rozšírená virtuálna galéria rómskeho výtvarného umenia

Prešov, 26. september 2024 (TS/RNI) – Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry (DICRK) Štátnej vedeckej knižnice v Prešove sprístupnilo rozšírenú virtuálnu galériu rómskeho výtvarného umenia, do ktorej môžu návštevníci vstúpiť bezplatne prostredníctvom svojho mobilu, tabletu či počítača. V novej časti galérie vystavili výtvarné práce dvoch výtvarníkov a jednej výtvarníčky.

„Návštevníci galérie majú možnosť spoznať spolu 40 osobností z oblasti literatúry, výtvarného umenia, filmu a hudby zobrazených na veľkých portrétoch. Okrem prezentácie umeleckého spracovania malieb a plastík má virtuálna galéria aj vzdelávací charakter, keďže každú z osobností uvádza anotácia a audio-spríevodca v slovenskom, rómskom a anglickom jazyku,“ uviedol Peter Čekan, riaditeľ Štátnej vedeckej knižnice v Prešove.

23 portrétov svetových osobností rómskeho pôvodu putovalo po výstavách na Slovensku aj v zahraničí. Ich autorom je rómsky výtvarník Jozef Fečo. Keďže dokumentačné centrum je aj digitalizačným pracoviskom, Fečove obrazy zdigitalizovali a preniesli do virtuálnej galérie.

„Virtuálna galéria týchto obrazov nám slúžila ako učebná pomôcka pri prezentácii rómskej kultúry pre žiakov základných a stredných škôl. Diela sme prostredníctvom tejto aplikácie prezentovali priamo v školách alebo v priestoroch knižnice. Výhodou virtuálnej galérie je možnosť stiahnuť si aplikáciu priamo do mobilu a kedykoľvek si ju spustiť,“ vysvetlil Roman Čonka.

V tomto roku DICRK pracovalo na rozšírení virtuálnej galérie o ďalšie výstavné miestnosti určené pre dvoch nových rómskych umelcov.

mu umeniu sa upísala už počas štúdia na strednej škole, výtvarné techniky a postupy sa učila sama, využívajúc zdroje dostupné v knižniciach a na internete.

Špecializuje sa na tvorbu portrétov, dlho využívala techniku kreslenia grafitovými

ceruzkami a pastelom. V posledných rokoch maľuje akrylovými farbami. Práve tie jej umožnili vyjadriť sa celou šírkou farebného spektra. Inšpiráciu čerpá hlavne z pop-kultúry, kde sú jej predlohou známe osobnosti, no na jej obrazoch naj-

str. 12 >>>

Ján Tancoš: Páči sa mi iný štýl hudby, ako mojim rovesníkom

Zámuto v okrese Vranov nad Topľou sa môže pýšiť bobatou hudobnou tradíciou Rómov. Jany Tancoš sa tiež venuje hudbe, no vybral sa odvážnou cestou - má vlastný štýl, ktorý sa bežne v rómskej hudbe nevyskytuje. „Na Facebooku som sa stretol aj s komentárom, prečo nerobím rómsku hudbu, keďže som Róm. Ja sa im snažím vysvetliť, že to neznamená, že musím tvoriť rómske piesne. Je to o tom, že každý z nás je jedinečný a každý má rád ten svoj štýl hudby,“ vysvetľuje. Hudbu si skladá sám, píše si aj texty. Spieva po slovensky a inšpiruje sa známymi slovenskými a zahraničnými rockovými kapelami. Študuje na vysokej škole, pracuje v poisťovni a rád by získal úspech s verejnými vystúpeniami pred publikom, pretože jeho vášňou je blavne hudba.

Zámuto v je známy plejádou známych hudobníkov. Mnohí Rómovia hrali vo folklórnom súbore Zámutovcov, v obci je veľa hudobných skupín. Máte aj vy predkov hudobníkov?

Určite. Napríklad môj starý otec dlhé roky hrával na akordeóne. A bol jedným z tých známych hudobníkov, ktorí hrávali vo viacerých rómskych kapelách. Bol samouk a mal neuveriteľný talent. Aj môj otec sa istý čas venoval hudbe. Mal kapelu, kde hrával prevažne slovenské piesne. Ja som sa intenzívnejšie začal zaoberať hudbou až v pätnástich rokoch. Začal som spievať, naučil som sa hrať na gitare. Vtedy som si uvedomil, že ma to veľmi baví. Mal som možnosť účinkovať na školských podujatiach v základnej alebo strednej škole, začal viac verejne spievať a tajne som dúfal, že raz budem mať svoju kapelu.

Máte nejaké klasické hudobné vzdelanie?

Nemám. Všetko, čo viem doteraz, som sa naučil sám tak, že som počúval slovenskú muziku, zahraničnú muziku, a nimi som sa aj inšpiroval.

Viem, že ste študovali na vysokej škole.

Nedávno som ukončil Vysokú školu DTI v Sečovciach a momentálne pokračujem v magisterskom štúdiu. Prvý rok mám za sebou a pomaly začínam pracovať na diplomovej práci. Študujem učiteľstvo ekonomických predmetov. Istý čas som pracoval v Základnej škole v Zámutove, kde som niekoľko rokov pôsobil ako pedagogický asistent. V škole som sa venoval deťom, založil som hudobný krúžok, učil som ich spievať a tančovať. Vždy som sa pohyboval v umeleckej oblasti, ale stále to bolo iba v rovine sna a veľmi som neveril, že príde čas, kedy aj ja nahrám nejakú svoju pieseň.

V súčasnosti existuje veľa rómskych kapiel, ktoré hrajú rómske piesne, moderné aj ľudové. Vy sa tomuto žánru nevenujete. Spievali ste niekedy ľudové piesne, rómske alebo slovenské?

Ľudové nie, spievam iný druh piesní. Mne sa páči úplne iný štýl hudby, ako mojim rovesníkom. Samozrejme, páčia sa mi rómske piesne, ale ja mám radšej tie staršie, tradičné rómske piesne. Nie som fanúšikom tých nových moderných piesní, lebo sa mi zdá, že je toho už veľmi veľa a každý spieva tie isté piesne.

Tie vaše, ktoré som počul, by som zaradil do žánru pop-rock. Spievate v slovenčine. Prečo?

Mne sa tá hudba páči. Má to ale aj svoje nevýhody. Pred časom som si chcel založiť svoju skupinu, no nemal som možnosť nájsť si spoluhráčov. Nenašiel som vo svojom okolí nikoho, kto by to chcel hrať. Až v osemnástich sa mi podarilo nahráť svoju prvú pieseň, a to ma naštartovalo pokračovať a ísť si za svojím snom.

Kto vám skladá piesne?

Každú svoju skladbu, ktorú som doteraz vydal som si zložil sám. Aj text, aj melódiu. Väčšinou to prebieha tak, že si hrám na gitare a ak mi niečo dobré napadne, snažím sa z toho vytvoriť pieseň a zároveň si k tomu napíšem aj text.

Kto vás inšpiruje? Máte nejaký svoj vzor, komu by ste sa chceli podobať?

Počúvam hlavne slovenské kapely ako napríklad Gladiátor, Tublatanka, Desmod alebo IMT Smile. Páči sa mi ich tvorba. Samozrejme počúvam aj zahraničnú hudbu, skôr rockovú, spomeniem skupinu Green Day a málokto pozná kapelu Muse, to je moja obľúbená kapela, oni robia neskutočnú hudbu.

Ste autorom vyše desiatky skladieb. Ako ste na tom s verejnými prezentáciami?

Zatiaľ som ešte nemal možnosť svoju hudbu niekde prezentovať verejne. Ale pracujem na tom a verím, že čoskoro sa mi naskytne možnosť predviesť svoju hudbu na nejakom podujatí.

Máte v súčasnosti nejakú kapelu?

V začiatkoch som bol sólista, ale v súčasnosti mám pri sebe výborného kamaráta, ktorý mi pomáha, je to môj gitarista. Spoločne nahrávame piesne aj videoklipy, ale mojím úspechom je aj spolupráca s producentom Vajdisom, ktorý robí muziku pre známe kapely. Dostal som sa až k nemu, čoho výsledkom je naša nová pieseň Zlomené srdce.

Ako ste sa k nemu dostali?

Zverejnil som svoju pieseň Si anjel na sociálnych sieťach. Malo to úspech, veľa ľudí sa mi ozvalo, komentovali to. Aj on mi napísal komentár, že sa mu to páči, ja som poďakoval. Následne sme si vymenili pár správ, slovo dalo slovo, a tak prišlo aj k našej spolupráci.

Z vlastnej skúsenosti viem, že Rómovia málo počúvajú nerómske piesne. Aké reakcie máte od svojich známych a rovesníkov?

Moji známi a kamaráti ma podporujú v tom, čo robím. Hovoria, že je to niečo úplne iné ako to, čo doteraz počuli. Moje piesne sú skôr na počúvanie. Stretol som sa s názorom, že by som mal nahráť aj niečo do tanca. Na Facebooku som mal komentár, prečo nerobím rómsku hudbu, keďže som Róm. Ja sa im snažím vy-

♦ Ján Tancoš. Foto: archív JT

svetliť, že to neznamená, že musím tvoriť rómske piesne. Je to o tom, že každý z nás je jedinečný a každý má rád svoj štýl hudby.

Skladáte piesne, máte gitaristu, producenta. Čo ďalej? Kam sa chcete so svojou hudbou dostať?

Donedávna som si myslel, že moje piesne zapadnú niekde prachom, ale cítim, že sa to mení. Mám možnosť prezentovať sa svojou tvorbou. To, že môžem tvoriť je niečo, čo ma baví a už to je úspech. Snažím sa na sebe pracovať, zlepšovať sa, chcem to posúvať stále vyššie. Mojím momentálnym cieľom je dostať sa viac do povedomia ľudí a chcem, aby sa ľudia tešili z mojich piesní. Bol by som rád, ak by som svoju tvorbu mohol prezentovať na nejakom podujatí naživo.

Spievanie pred publikom je istým barometrom pre umelca, lebo vidí reakcie poslucháčov.

Čo tak nahráť nejaký album, neľáka vás to?

Tomu sa nebránim, rád by som vydal album. Doposiaľ som nahral trinásť piesní. Materiál mám, ale to je ešte téma do budúcnosti. V súčasnosti stále skladám, nahrávam a chcem, aby sa moje piesne hrali aj v rádiách. Už sa mi to trochu aj podarilo, prednedávnom moja pieseň odznela v jednom internetovom rádiu.

Prajem vám, aby sa vaše piesne hrali a boli počúvané. Umelci to nemajú ľahké a musia myslieť aj na zadné vrátka. Budete sa venovať učiteľskej práci po ukončení štúdia?

Zatiaľ ešte študujem a momentálne pracujem v jednej poisťovni. Nevieť, kam ma neskôr cesta zavedie. Teraz je pre mňa hlavným cieľom dokončiť štúdium a venovať sa aj naďalej svojej hudbe.

Text: Roman Goroľ, foto: archív JT

V Brekove sprístupnili výstavu Stratené dedičstvo

♦ Koloman Gunár, Tibor Demeter a Ján Demeter - Vasil. Archivná fotografia z roku 1970

Rómovia z obce Brekov v okrese Humenné boli známi výrobou pálených tehál, košíkárstvom, prácou vo vápenke alebo hudbou. Rodáčka Elena Cinová sa podujala na mapovanie histórie brekovských Rómov vo vlastnom orálno-historickom výskume Brekovskí Rómovia v toku času. V predchádzajúcich štyroch rokoch vznikli audionahrávky rozhovorov so 40 rodákmi, ktoré zachytávajú spomienky na život v minulom storočí. Na spomínanie Brekovčanov nadviazala bádatelka výstavou fotografií s názvom Stratené dedičstvo. „Výstava dokumentuje aj remeslá, ktoré vykonávali Rómovia v Brekove, napríklad výrobu pálenej tehly, ktorá je pre obec jedinečná tým, že sa nikde inde nevyrábala. Význame je to preto, lebo zachytáva celý technologický postup,“ hovorí autorka výstavy Elena Cinová. Otvorenie výstavy sa uskutočnilo 2. augusta 2024 v budove Obecného úradu v Brekove.

Spomienky

„Výstava vznikla ako pokračovanie projektu, v ktorom som orálne mapovala dejiny brekovských Rómov. Sú tam výpovede štyridsiatich respondentov, ktorí mi počas rozhovorov ukazovali dobové fotografie. Spojila som to a vznikla výstava Stratené dedičstvo. Rada by som poďakovala všetkým, ktorí mi zapožičali fotografie, konkrétne rodine Martiny Petrovej, Etely Kirvejo-

vej, Kláry Tokárovej a rodine Kolomana Gunára,“ ozrejmúje Elena Cinová.

Na významné udalosti regionálneho charakteru sa často zabúda a dnešná mladá generácia má o tom len malé vedomosti. Potvrdzujú to aj slová autorky výstavy: „Nevedeli sme napríklad o pálenej tehle. To je niečo, o čom súčasní obyvatelia Brekova asi netušia, alebo ani o tom, ako sa pracovalo vo vápenke. Dedičstvo, lebo to nám ostane, síce je nehmotné, ale o to vzácnejšie. Ja s týmito fotografiami pracujem viac ako rok, lebo to sa netvorí za jeden deň. Už som si na ne zvykla, ale skoro pri každej fotografii sa povedalo: ten už tu nie je, ten zomrel a o to je ťažšie s tým pracovať. Takisto rozhovory, ktoré idú v pozadí sa veľmi ťažko počúvajú, lebo ten človek tiež už nie je medzi nami. Možno si niektorí ani neuvedomujú, že spomienky a fotografie budú mať o tridsať rokov ešte väčšiu, nie materiálnu, ale nostalgickú hodnotu.“

Dobové zábery zaujali starostu aj občanov

Starosta obce Brekov Radoslav Nemec žil v lokalite zvannej Hušták, v ktorej bývali prevažne Rómovia, a preto si mnohých pamätá. Teší ho, že je medzi ľuďmi o výstavu záujem. „Veľa osôb na fotografiách som poznal alebo poznám osobne. Na tých starších sú ľudia, ktorí už nie sú medzi nami, pripomenul som si veľa ľudí, ktorých už v obci

Krvavá noc v obci Pobedim

Pobedim sa nachádza v okrese Nové Mesto nad Váhom na území Trenčianskeho samosprávneho kraja, dnes má 1 221 obyvateľov. Obec je významnou archeologickou lokalitou. V roku 1930 tu žilo 1 240 obyvateľov, z nich 80 Rómov, ktorí žili v 16-tich obydliach. Prvého októbra 1928 sa tu stala tragédia, ktorej za obeť padlo šesť miestnych Rómov.

Pramene uvádzajú, že Rómovia v obci žili už v prvej polovici 19. storočia, predovšetkým to boli rodiny Biháryovcov a Toráčovcov, neskôr pribudli Herákovci a Dychovci. Zaoberali sa výrobou nepálených tehál (vaľkov), kováčstvom (v osade bolo sedem kováčskych dielní), hudobníctvom, pletli košíky, viazali metly, vypomáhali na gazdovstvách, v lete pomáhali na poli, pri vinobraní, pri stavbe domu, budovaní studní, pásli dobytok, niektorí slúžili u sedliakov, lámali kameň, ktorý sa používal pri budovaní ciest. V rokoch 1922 – 1929 takmer celá osada pracovala na stavbe železničnej trate Veselí nad Moravou – Nové Mesto nad Váhom.

Napäté vzťahy medzi Rómami a majoritným obyvateľstvom boli v Pobedime dlhodobejšie. Už v roku 1913 napadli mladí muži rómsku osadu, zámenkou bolo hľadanie ukradnutých vecí. V roku 1920 žiadalo miestne zastupiteľstvo vysťahovanie miestnych Rómov a umiestnenie detí do ústavov. V apríli 1924 Pobedimčania zvonali rómsku osadu so zemou a žiadali vysťahovať Rómov na Žitný ostrov. Na zakúpenie pozemku dokonca ponúkli úradom 20 000 korún. Rómov obviňovali z krádeží poľnohospodárskych plodín.

Pogromu s tragickými následkami predchádzali dve udalosti, ktoré boli neskôr zachytené vo vyšetrovacích spisoch a v dobovej tlači. Prvého septembra 1928 došlo k postreleniu štyroch rómskych žien. Majiteľ poľnosti Ján Mišík ich po zotmení zbadal na svojom poli a strieľal na ne z brokovnice. O necelý mesiac neskôr došlo ku krvavej udalosti, keď 30. septembra miestni obyvatelia oslavovali sviatok archanjela Michala a vzbĺkol požiar dvoch stohov slamy. Obyvatelia ani miestni hasiči ho však nehasili, len sa prizerali. Dokonca z polcesty vrátili späť aj hasičov zo susednej obce Bašovce, ktorí im išli na pomoc. Išlo o fingovaný požiar, z ktorého boli obvinení Rómovia, a ktorý mal poslúžiť ako zámenka pre ďalšiu akciu.

V pondelok 1. októbra pred polnocou sa z dvoch krčiem vybralo 40 mužov potužených alkoholom, vyzbrojených palica-

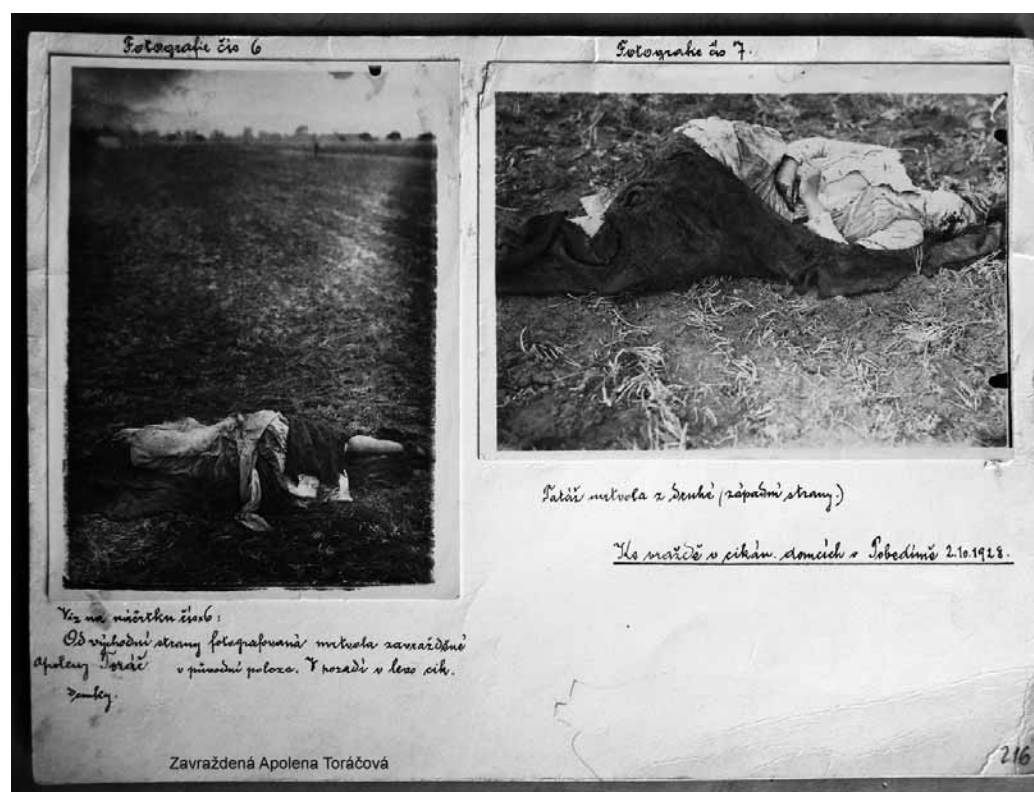

◆ Osada v obci Pebedim z roku 1928

mi, sekerami a revolvermi a vo dvoch rojnicach na vojenský spôsob napadli rómsku osadu. Vystrašení Rómovia sa rozprchli, viacerí sa sústredili v domoch Andreja Toráča a Ondreja Biharyho. Agresívni útočníci rozbíjali okná, dvere, útočili na bezbranných ľudí. Nie všetci stihli utiecť a výsledkom brutálneho útoku bolo šesť mŕtvych, osemnásť zranených a zdemolovaná osada. Medzi obeťami bola i šesťročná Aranka Toráčová a Ondrej Dycha, ktorý tridsať rokov slúžil v Pobedime ako obecný sluha. Obeťou bola aj Verona Biháryová, Apolenu Toráčovú a Máriu Biharyovú dobili ďaleko za domami. Pavlína Heráková, rod. Toráčová zomrela o niekoľko dní v trenčianskej nemocnici.

Policiálne vyšetrovanie preukázalo mimoriadnu brutalitu útočníkov, ktorí sa neštítali útočiť na ženy a deti. Zdemolované zostali domy a kováčske dielne poškodených. O cynickom prístupe miestnych obyvateľov svedčí fakt, že odmietli poskytnúť vozy na prepravu ranených a až popoludní četníci z úradnej moci zrekvírovali ich kone a vozy na odvoz do nemocnice.

str. 10 dole >>>

◆ Obeť Apolena Toráčová.

nestretávame. Spomenul som si, že tento ujo, alebo táto teta tam bývali a už tu nie sú. Sú tu ale ľudia, ktorí v obci stále žijú. Aj sme sa zasmiali na tých módných trendoch v minulosti, ale keď ste si všimli, ľudia na fotografiách boli oblečení podľa vtedajšej módy. Faktom je, že tá naša komunita sa vždy rada parádila,“ spomína pri pohľade na fotografie starosta Radoslav Nemec.

Obec je takýmto aktivitám otvorená, aj preto sa snažila pomôcť pri realizácii výstavy. A ak príde niekto s podobným nápadom, starosta bude určite za jeho realizáciu.

Návraty rodákov

Otvorenia výstavy sa zúčastnili mnohí Brekovčania. Prišli aj rodáci, ktorí už v obci nebývajú, ako pani Karšňáková so synom. „Fotografie sú krásne - veľmi pekné spomienky. Niektorých už ani nepoznám. Som rada, že sa to realizuje, mám tu na fotografiách aj svojich blízkych. Tu je otec, brat, aj ja som tam,“ spomína pani Karšňáková.

Pani Renátu som oslovil práve vtedy, keď stála pred fotografiou miestnych futbalistov. „Je tu aj môj manžel, pozeralme sa, vyžívame sa. Ja som sa veľmi tešila, keď som sa dozvedela o tejto výstave. Veľmi veľa ľudí poznám, a tie fotografie vo mne vyvolávajú radosť, spomienky, slobodu, život... Mne chýbajú fotografie domov, obce, ako vyzerala kedysi. Asi to navrhнем organizátorke, či by neurobila pokračovanie,“ zamýšľa sa.

Aj pani Stanislava vyrastala v Brekove, ale už nejaký čas obec iba navštevuje. Výstava o brekovských Rómoch bol dô-

vod, prečo do svojej obce prišla. „Je to veľmi pekné, že máme možnosť vidieť našich známych, aj ľudí z našej rodiny v minulosti. Ja tu už nebývam, tak som rada, že som mohla prísť na takú krásnu akciu. Mám tam otca, dedka, tetu, babku a ďalších známych. Tie fotografie vo mne vyvolávajú taký pokoj, asi sa vtedy ľahšie žilo. Ten život nebol taký uponáhľaný ako dnes,“ spomína.

Otvorenia výstavy sa zúčastnili nielen miestni Rómovia. Opýtal som sa manželov Horných, ako sa im výstava páči. „Fotografie sú krásne, je to zážitok, spomienka. Mnohých ľudí z fotografií poznáme, aj keď nebývame na Huštáku. Klobúk dole, že sa na to pani Cinová podujala, je to veľmi pekné. A je potrebné v tom pokračovať, aby mladí spoznali minulosť,“ odkazujú manželka.

Realizáciu výstavy podporil Fond na podporu kultúry národnostných menšín a tiež Obecný úrad v Brekove. „Nadviazali sme spoluprácu s Karlovou univerzitou v Prahe, kde vyjde v najbližšom čísle časopisu Romano džaniben článok o fotografiách. Cieľom je, aby tie obrazy putovali ďalej,“ dodala Elena Cinová, ktorá by aj v budúcnosti chcela pokračovať v mapovaní lokálnej histórie.

Text: Roman Gorol

◆ Žiaci prvého ročníka ZDŠ z roku 1959

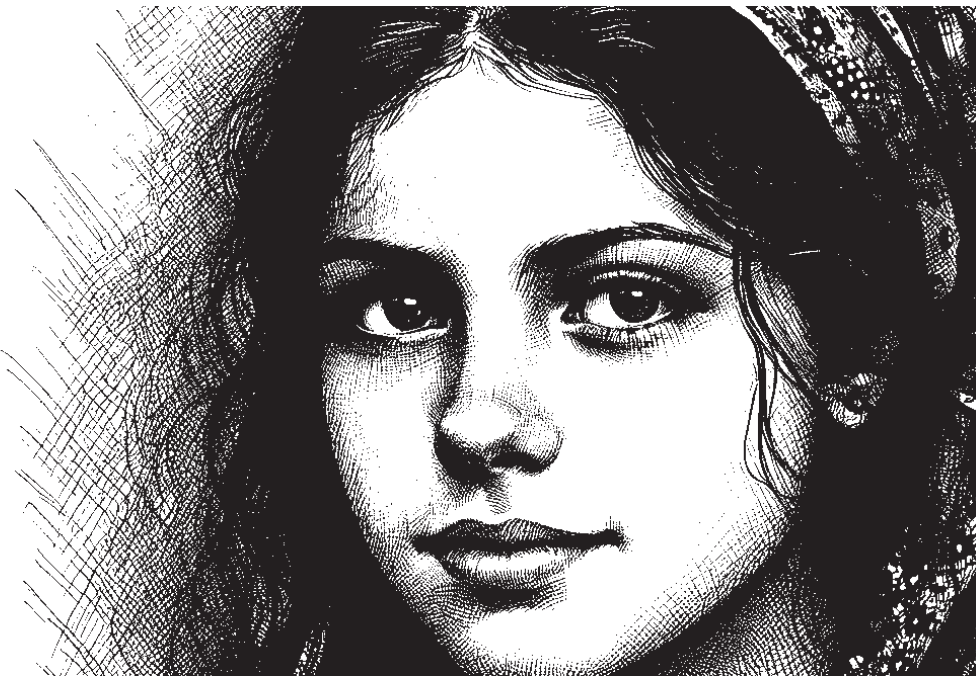

◆ Gejza Gunár, Srulo, Alžbeta Demeterová. Fotografia z roku 1951

Bosorka Lucia / E čohaňi Lucija

Terka a Lajoš žili spolu už niekoľko rokov a nemohli mať deti. Boli z toho nešťastní a ešte k tomu sa im posmievali Rómovia z osady, tak ako je to u Rómov zvykom ak niekto nemôže mať deti, lebo Rómky sú zdravé a plodné. Tak sa hovorilo a nemohlo sa stať, aby Rómka hneď po sobáší neotehotnela. Aj kvôli tomu sa Terka s Lajošom odsťahovali z domu svojich rodičov a postavili si domček ďalej od osady pod lesom, aby neboli na očiach Rómom a nemuseli čeliť ich posmeškom. Lajoš, ktorý bol kováčom si vedľa domčeka postavil provizórnu vyhňu kde koval svoje výrobky a predával gazdom v dedine, aby mali s čoho žiť. Celkom sa mu aj darilo, lebo o jeho výrobky bol veľký záujem. Obaja sa celé dni a noci modlili k rómskemu Devlovi, aby im požehnal a mali aspoň jedno dieťa. „Prosím ťa, náš Devla! Požehnaj mojej žene, aby sme mali dieťa,“ modlil sa vo vyhni Lajoš. Vtom sa ozvalo: „Ty len pracuj, buď čestný a spravodlivý, staraj sa o svoju Terku a dieťa príde“. Lajoš sa obzeral okolo seba a nechápal, odkiaľ ide hlas. „Asi som už prepracovaný,“ pomyslel si. Aj rómska liečiteľka Drabaňi zo susednej obce chodila k nim a robila Terke rôzne miešané liečivé zmesi a čaje z čerstvých jarných bylín a kvietkov, ktoré konzumovala a pila. Náš Devla sa na to všetko pozeral ako sa Terka snaží mať dieťa, a preto sa rozhodol, že jej požehná. „Lajoš! Asi budeme mať dieťa!“ s radostou oznámila Terka svojmu mužovi. „A si si istá?“ opýtal sa jej Lajoš. „Dnes má prísť za mnou liečiteľka Drabaňi a tá nám povie viac,“ povedala Lajošovi a už sa nemohli dočkať, kedy príde. Keď došla, pozrela sa na Terkin brucho, pohmatala ho a povedala: „Blahoželám vám! Budete otcom a matkou“. Terka a Lajoš nevedeli čo robiť od šťastia. „Odteraz budeš na seba dávať pozor, žiadne ťažké roboty v dome, viac ležať a byť v klude!“ povedala Terke Drabaňi a obrátila sa na jej muža. „Počujes, Lajoš!“ „Ako hovoríte, teta liečiteľka, tak bude a ďakujeme vám zo srdca. Určite mojej žene pomohli vaše zmesi a čaje z vašich bylín,“ poďakoval sa Lajoš. Dieťa sa malo narodiť v polovici decembra. Bola tuhá zima. Tá prišla skôr a Rómovia z neďalekej osady sedeli doma a zohrievali sa pri pieckach, von takmer nechodili. Aj Drabaňi sedela u Terky a Lajoša a prespávala tam už asi tretí deň, lebo Terka mohla hocikedy porodiť. Bolo ráno, piatok trinásteho a v kalendári meno Lucia. Lajoš vstal skôr a bol netrpelivý. Terkin pôrod bol otázkou niekoľkých hodín. Modlil sa, aby sa dieťa nenarodilo v ten deň, lebo ak to bude dievčatko, budú ju všetci pokladať za bosorku. To isté si mysleli Drabaňi a Terka. „Budem sa snažiť vydržať dozajtra,“ povedala Terka. Lenže bolesti neustupovali, a tak musela porodiť večer o desiatej hodine, trinásteho v piatok na Luciu. „Čo

♦ Ilustrácia bola vytvorená s pomocou AI

budeme robiť?“ spýtala sa Terka Drabaňi. „Do polnoci chýbajú dve hodiny a nikto okrem nás nevie, kedy sa dieťa narodilo. Počkáme dozajtra a povieme všetkým, že sa narodilo nadránom o piatej hodine,“ upokojovala Drabaňi Lajoša a Terku. Ale meno jej dali Lucia, lebo si ho pri niesla sama. Okrem toho aj Terkina mama sa volala Lucia, takže nikto sa nemohol domnievať, že dieťa sa narodilo na Luciu. „Meno Lucia som dala svojej dcérke po mojej mame,“ všade tvrdila Terka a aj Lajoš. Lucka bolo nádherné dieťa, mala nádherné čierne ligotavé oči, krásne čierne kučeravé vlasy a rástla do krásy. Rodičom robila radosť a tí boli veľmi šťastní. Lajošovi práca išla od ruky, veď mal radosť z dcérky a aj lepšie sa im darilo. Postavil väčší dom a ostatní Rómovia im závideli nielen ich krásnu dcéru, po ktorej hľadali čhavovci z osady aj mládenci z dediny, ale aj to, že sa majú dobre. Lucka okrem toho, že bola veľmi pekná, bola aj priateľská, stále sa usmievala a rada pomáhala iným. Bola veľmi učenlivá, múdra a inteligentná. Napriek tomu bola skromná, čestná a zodpovedná. K Terke a Lajošovi chodila pravidelne aj Drabaňi a tá brávala malú Lucku so sebou do lesa zbierať liečivé rastlinky a bylinky a učila ju liečiteľstvu. Do lesa zbierať bylinky a rastlinky chodila Lucka aj sama, nebála sa ísť do neďalekého lesa ani v noci, kedy kvitli a rástli najliečivejšie bylinky, rastlinky a kvietky. Tá rýchlo pochopila načo slúži ktorá bylinka, kvietok či rastlinka, a keď mala pätnásť rokov, začala pomáhať Rómom, a nielen im, pri liečení. Raz si rómske deti z osady urobili veľký oheň a hrali sa, že kto ho kolkokrát preskočí. Desätročný Dežko ho preskočil niekoľkokrát, ale keď plamene šľahali vyššie a vyššie, spadol do ohňa. Ostatné deti ho z neho rýchlo vytiahli, ale mal

poranené jedno oko a nevidel na neho. Spadol mu tam žeravý uhlík. Rodičia s ním utekali hneď do dediny za lekármi, ale tí iba skonštatovali, že už mu niet pomoci a že bude na jedno oko slepý. Keď sa to dozvedela Lucka, poprosila jeho rodičov, aby jej dovolili ho liečiť. „Nedbáme. Poškodiť oko mu viac už nemôžeš a ak ho vyliečiš, bude to zázrak,“ povedali jej Dežkovi rodičia. A tak Lucka mu začala liečiť oko rôznymi masťkami, vodičkami, ktoré si sama pripravila z liečivých bylín. Po nejakom čase Dežko na oko opäť videl. Keď sa to rozchýrilo k lekárom do dediny a do širokého okolia, ľudia z dediny prišli za Rómami do osady a Lucku obvinili z bosoráctva, lebo jedna z legend o svätej Lucii má súvis s očami. Hovorí o tom, že Lucia bola verná kresťanka a jej matka ju chcela vydať za mladíka, ktorý bol pohanom a ktorému sa páčili jej nádherné oči. Ona v snahe zbaviť sa ho si oči vybrala a poslala mu ich. Lenže mladej dievčine sa zrak zázračne pri navrátil. Ľudia z dediny presvedčili Rómov, že Lucka je bosorka, aj keď tomu sami neverili. Rómovia v osade sa zľakli a Lucku pokladali za najväčšiu bosorku, ktorá sa v noci stretáva v lese s ostatnými strigami. „To preto ona sa nebála ísť o polnoci do lesa! Tam sa určite stretávala so strigami a tam kuli na nás veľké plány,“ kričali Rómovia. Klinec do všetkého pribil Feri z osady, ktorý sa v ten deň, keď sa narodila Lucka, teda trinásteho decembra v piatok na Luciu vracal domov z dediny a prechádzal práve popod okno Lajošovho a Terkinho domu. Všetko počul, ako sa dohadujú s Drabaňou, že povedia, že dieťa sa narodilo až na druhý deň. Po tomto všetkom Rómovia označili Lucku za bosorku a za trest ju vyhнали z osady a z dediny do sveta.

Lucka sa túlala svetom a liečila ľudí bez rozdielu, ale nikde sa nezdržovala dlho, vždy išla ďalej a ďalej. Keď išla cez jedno mesto, dozvedela sa, že grófov syn Matúš spadol z koňa a silno si udrhel hlavu. Ležal v bezvedomí. Lekári a mastičkári mu nevedeli pomôcť. Gróf bol z toho nešťastný a bál sa, že stratí svojho jediného syna. Keď prišla do jeho paláca Lucka, gróf sa potešil, lebo počul o jej liečiteľských schopnostiach. Tá podišla k ležiacemu Matúšovi, z vrečka vytiahla fľaštičku s voňavou tekutinou a priložila mu ju k nosu. Potom mu naliala niekoľko kvapiek do úst. Grófov syn Matúš sa pomaly preberal. Otvoril oči a videl pred sebou veľkú nádhru, nádhernú dievčinu. Hneď sa do nej zamiloval. „Vydaj sa za mňa, krásavica,“ požiadal ju o ruku. Avšak Lucka sa otočila a odišla. Sadla si na lavičku pod uličným stĺpom, kde svietilo svetlo. Prišlo jej ľúto. Vonku snežilo. „Mamka, ocko, kde ste a čo robíte? Už tri roky sa túlam po svete a nechápem, prečo? Len preto, že niekto verí v bosorky a iné strašidlá? Tak rada by som sa s vami stretla a objala vás. Chýbate mi,“ hovorila si Lucka pre seba a tiekli jej slzy. „Ako dokázať, že som normálne dievča ako každé, že nie som bosorka, iba sa vyznám v bylinkách, a preto viem liečiť. A to, že som sa narodila trinásteho v piatok na Luciu ešte neznamená, že som bosorka. Aká nespravodlivosť!“ premýšľala. Lucka ale nevedela, že ju ochraňuje náš Devla, ktorý ju jej mame požehnal. Bolo práve trinásteho decembra, ale nebol piatok a Lucka práve mala osemnásť rokov a ani o tom nevedela. Vedel však o tom náš Devla, ktorý Luckine slová počul, a tak urobil, že Lucka sa zrazu ocitla doma pri rodičoch. To bolo šťastie pre nich, keď videli svoju vysnivanú dcérku. Samozrejme, že Luckine narodeniny patrične aj oslávili. Keď to počuli Rómovia, že Lucka sa vrátila práve trinásteho na Luciu, opäť začali kričať, hrešiť a nadávať. „Nech ide preč, bosorka jedna! My ju tu nechceme.“ Vtom sa otvorilo nebo a nad osadou stál s rozpaženými rukami Devla a hovorí: „Tak vy ste obvinili Lucku z bosoráctva a vyhнали ju z osady do sveta, za čo? Za to, že vás liečila a zachránila chlapcovi oko, čo lekári sa ani o to nepokúsili? Uverili ste zlým nekresťanským poverám. Tri roky sa túlala sama bezcieľne po svete. Živila sa tým, čo si zarobila liečením a prespala tam, kde sa dalo, aj pod holým nebom. Ublížili ste vlastnej krvi, nehanbite sa!“ kričal na nich Devla a pokračoval, „Lucka je Božie dieťa a je pod mojou ochranou. Odteraz jej dáte pokoj, lebo vás všetkých potrestám“. Devla dopovedal a nebo sa zatvorilo. Odvtedy sa nikto neodvážil nazvať Lucku bosorkou, lebo sa veľmi báli Devlu. Devla ešte zaradil, aby grófkyn mládenec Matúš, ktorý sa do Lucky zalúbil a všade sa na ňu pypytoval a hľa-

Nový projekt Young Roma Talents prináša nádej mladým talentovaným Rómom z Českej republiky a Slovenska

♦ Ambasadóri súťaže. Foto: archív YRT

Praha, 7. október 2024 (Footshop.cz/red) – Young Roma Talents od nadačného fondu The Rose from Concrete prináša svieži vietor pre mladé rómske talenty z Českej republiky a Slovenska. Tento projekt má za cieľ objaviť nádejných umelcov, tanečníkov, športovcov a ďalších talentovaných jednotlivcov do 26 rokov, ktorí majú potenciál zažiarit, ale potrebujú podporu, aby mohli rozvíjať svoje zručnosti a sebavedomie. Projekt ponúka mentoring, tréningy a workshopy, ktoré týmto mladým ľuďom pomôžu na ceste za ich snom.

Projekt stojí na silných základoch vďaka spolupráci s hlavným partnerom Footshop, ktorý dlhodobo podporuje marginalizované komunity a je vedený víziou zakladateľa Petra Hajdučka. Projekt Young Roma Talents podporili známe rómske osobnosti, ktoré mu pomáhajú nielen ako mentori, ale aj ako inšpirácia pre ďalšie generácie.

Medzi ambasádorov patrí Alžbeta Zea Ferencová, talentovaná speváčka a herečka, ďalej tanečník, choreograf a umelec Miroslav Spunkey Balogh, svojimi skúsenosťami prispieva aj spevák Jaroslav Oláh, pohybový terapeut Radek Laci, pro skater

dal ju, ju našiel. Nasmeroval ho rovno do Luckinho domu. Tá neverila vlastným očiam, keď ho uvidela, lebo aj jej sa zapáčil. Gróf nedbal, aby si jeho jediný syn vzal za ženu Lucku, veď tá mu zachránila život. A tak bola veľká svadba. Lucka s Matúšom sa presťahovali do grófskeho paláca a vzali k sebe aj Luckiných rodičov. Lajoš sa stal hlavným grófskym kováčom. Lucke a Matúšovi sa narodilo päť nádherných detí a žili si šťastne. A ak nezomreli, tak žijú dodnes. Ktovie, ako by to všetko dopadlo, keby Rómovia nena-zvali Lucku bosorkou a nevyhnali ju do sveta.

* * *

E Terka le Lajošiha dživenas vajkeci berša u nasas len čhave. Sas olestar bibachtale u mek kija oda lendar asanas o Roma andal e osada, avka sar oda hin ko Roma sokašis te varekas našti en čhave, bo o romane džuvľa hine saste the khabnune. Avka pes vakerelas u našti pes ačhila, kaj e romaňi džuvľi pal e vera n´ačhila-has khabňi. The anglal oda e Terka le Lajošiha gele avri andal o kher peskre dadeskro/dajakro u kerde peske kheroro dureder la osadatar tel o veš, kaj te na aven pro jakha le Romenge u te na šunen lengre asavibena. O Lajošis, savo sas chartas peske paš o kheroro kerdža cikňi chartarňa kaj chartarlas peskre avrikerdžipena u bikenelas len le chulajenge andro gav, kaj len e el sostar te dživel. E buči leske džalas mištes, bo pal leskre avrikerdžipena sas baro interesis. Sodujdžene pes calo džives the rači mangelas kijo romano Del, kaj len te bachtalarel u te el len barča jekh čavoro. „Mangas tut, amaro Devla! Bachtalar mira romňa, kaj amen te el čavoro,“ mangelas pes kijo Devel andre chartarňa o Lajošis. Andre oda pes diňa anglal: „Tu ča ker buči, av pačivalo the jekhčaćipnaskro, bajin pal tiri Terka u o čavoro avela“. O Lajosiš dikhel pašal peste u n´achaľol, khatar avel o hangos. „Talam som imar dukhado la bučatar,“ gondolindža peske. The e romaňi sastardži e Drabaňa andal pašuno gav phirelas ke lende u kerelas la Terkake sojekhaver hendvelimen sastarde chabena the teji le ipen kid-ne angloňilajutne drabendar the luludendar, save chalas the pijelas. Amaro Devel pr´oda savoro dikhelas sar e Terka bares kamel čhavores, u vaš oda peske phendža, hoj la bachtalarela. „Lajoš! Talam amen ela čavoro!“ le lošaňibna-ha phendža e Terka peskre romeske. „U sal peske bisto?“ phučla pes latar o Lajošis. „Adadžives kamel te avel pal mande e Drabaňi u oja amenge phenela buter,“ phendža le Lajošiske u imar pes našti doužarenas, kana avela. Sar avľa, dikhlä pre la Terkakro per, pregela le anguštenca u phendža: „Mangav lačhipen tumenge! Ačhena dadeske the dake“. E Terka the o Lajošis nadžanenas so te kerel andre bacht. „Akanastar dodikheha pre peste, ňisave phare buča pašal o kher, buter te pašol u te el biki-vel!“ phendža la Terkake e Drabaňi u visardža pes kija lakro rom. „Šunes, Lajoš!“ „Avka sar phenen, neno sastardži, avka ela u palikeras tu-

menge le jilestar. Čačeste mira romňake šigitin-de tumare chabena the teji tumare drabendar,“ palikerdža lake o Lajošis. O čhavoro kamla te ulol andro jepašuno decembros. Sas šilalo jevend. Oda avľa sigeder u o Roma andal na dur osada bešenas khere u tačarenas pes paš o bo-va, avri aňi nadžanas. The e Drabaňi bešelas ke Terka the Lajošis u the odoj sovelas imar maj trito džives, bo e Terka šaj ločila kana akor. Sas tosara, paraščuvin dešutrito džives u andro kaľendaris o nav Lucija. O Lajošis uščila sigeder u sas izdrano. La Terkakro ločiben sas phučiben vajkeci orengro. Mangelas pes kijo Del, kaj o čhavoro te na ulol oda džives, bo te ela čhajori savore la lena čohaňake. Oda peske gondoli-nenas e Drabaňi the e Terka. „Kerava sa kaj te li-kerav avri dži tajsa,“ phendža e Terka. Kajča o dukha napomukenas, u avka sas tromadži te ločol rači deš orendar, dešutrineskro paraščuvi-ne pro Luciji. „So keraha?“ phučla e Terka la Drabaňatar. „Dži jepaš rat mek kempel duj ori u ňiko bijal amende nadžanel kana o čhavoro uliľa. Užaraha dži tajsa u phenaha savorenge, hoj uliľa pre tosaraste pandž orendar,“ bikivla-relas e Drabaňi le Lajošis the la Terka. Kajča o nav lake dine Lucija, bo peske les andža korkori. Bijal oda the la Terkakri daj pes vičinelas Lucija, ta ňiko peske našti gondolindža, hoj o čhavoro uliľa pro Lucii. „O nav Lucija diňom mira čhajorake pal miri daj,“ pre dojekh than phenelas e Terka u the o Lajošis. E Lucka sas bari šukar čhajori, sas la bare šukar švicaca jakha, šukar kale bondžarde bala u barolas an-dro šukariben. La dade/dadeske kerelas loš u ola sas bare bachtale. Le Lajošiske u buči džanalas le vastestar, se sas lošano la čhajoratar u the feder leske džalas. Ačhadža bareder kher u kola aver Roma lenge zavidzinenas na ča leskra šukara čha pal savi pes visarenas na ča o čhave andal e osada kajča the o rakle andal o gav, ale the oda, kaj lenge džal mištes. E Luc-ka bijal oda, hoj sas bari šukar, sas the jileskri, mindik asalas u rado šigitinelas avreng. Sas ba-ri sikadži, godžaver the rajkaňi. The prekal oda nasas barikaňi, sas pačivali the bajinošňi. Ke ter-ka the Lajošis phirela maj sako džives the e Dra-baňi u oja lelas la cikňa Lucka peha andro veš te kidel sastaripnaskre luludä the drabi u sikavelas la sar te sastarel. Andro veš te kidel o luludä the drabi phirelas e Lucka the korkori, nadaralas pes te džal andro na dur veš aňi rači, kana lu-ludärenas the baronas o neksastardeder drabi the luludä. Oja sigo ačaliľa pre soste hin savi draba, či luludü, u sar lake sas dešupandž berša, chudňa te šigitinel le Romenge u nača lenge paš o sastariben. Jekhvar peske o romane čha-vore andal e osada kerde bari jag u bavinenas pes, ko la kecivar prechučela. O dešberšengro Dežkus la prechučila vajkecivar, kajča sar e jag džalas upreder u upreder, peľa andre jag. Kola aver čhavore les andal late sigo cirdne avri, kaj-ča sas leste dukhadži e jakh u nadikhelas pre la-te. Peľa leske odoj kerado angaroro. E daj/dad

leha denašenas andro gav pal o doktora, kajča ola ča phende, hoj imar leske našti šigitinen u hoj pre jekh jakh ela koro. Sar pes oda dodžanla e Lucka, mangla leskre dades/da, kaj lake te domuken les te sastarel. „Nabajinas. E jakh leske imar buter našti musares u te la sastareha avri, ta oda ela zazrakos,“ phende la-ke le Dežkusko dad/daj. U avka e Lucka leske chudňa te sastarel e jakh sojekhaver žirenca, paňenca, save peske korkori kerdža le sastarde drabendar. Pal varesavo idejos o Dežkus pre jakh pale dikhelas. Sar pes oda rozhirindža kijo doktora andro gav the andro buchlo pašaliben, o nipi andal o gav avle pal o Roma andre osada u la Lucka došalarde kaj hiňi čohaňi, bo jekha legenda pal e sentno Lucija hin pašaliben le jakhenca. Vakerel pal oda, hoj e Lucija sas pači-vali devlespačandži u lakri daj la kamla te del romeste pal o raklo, savo napačalas le devles u saveske sas pre kedva lakre bare šukar jakha. Oj kaj les te tradel pašal peste iľa peske avri o jakha u bičhadža leske. Kajča la terňa raklake o jakha pale barile. O nipi andal o gav upremar-de le Romen, hoj e Lucka hiňi čohaňi, choc oleske korkore napačanas. O Roman andre osada darandžile u la Lucka lenas sar nekbare-dera čohaňa, savi pes rači arakhel andro veš le avre čohaňenca. „Oda vaš oda oj pes nadaralas te džal pre jepaš rat andro veš! Odoj pes bizo arakhelas le čohaňenca u odoj chartarenas pre amende bare nalačhipena,“ zorales vičhinenas o Roma. O lecegos andre savoro pridemadža o Feris andal e osada, savo pes oda džives, sar uliľa e Lucka, oda dešutrito decembros paraš-čuvine pro Luciji visarelas khere andal o gav u džalas telal e šiba le Lajošiskro the Terkakro kher. Savoro šundža, sar pes dovakeren la Dra-baňaha, hoj phenena, kaj e čhajori uliľa aver džives. Pal kada savoro o Roma sikade pre Luc-ka kaj hiňi čohaňi u tradne la avri andal e osada the andal o gav andre luma.

E Lucka džalas lumaha u sastarelas le manu-šen bijal o averipen, kajča ňikhaj n´ačhelas but, sojekhvar džalas dureder u dureder. Sar džalas prekal jekh foros, došundža pes, hoj le gro-foskro čhavo o Matuš peľa pal o graj u zorales peske demadža o šero. Pašľolas bije vodži. O doktora the o drabi leske nadžanenas te šigi-tinel. O grofos sas olestar bibachtalo u daralas pes, hoj našavela peskre jekhutnes čas. Sar av-ľa andro palacis e Lucka, o grofos pes lošandža, bo šundža pal lakre sastaribnaskre džaňipena. Oja geľa kijo pašľuno Matuš, andal e žeba cird-ňa avri caklocis le šukares pachinde paňeha u thodža leske tel o nakh. Palis leske čhidža vaj-keci čularde andro muj. Le grofoskro čhavo o Matuš pes polokes prelelas. Phundradža o jakha u dikhel anglal peste baro šukariben, bara šukara čha. Andr´oda pes andre late zaka-mľa. „Av romeste pal mande, šukarori,“ mangľa la romeste. Kajča e Lucka pes visardža u geľa. Bešľa peske pre lavkica tel o slupos, kaj labolas o vudud. Avľa lake pharo. Avri perelas o jiv.

„Daje, dade, kaj sas u so keren? Imar trin berša phirav pal e luma u n´achaľuvav, soske? Ča vaš oda, hoj vareko pačal pro čohaňa the aver džungipena? Avka pes tumenca rado arakhlo-mas u ilomas andre angali. Chibalinen mange,“ vakerelas e Lucka prekal peste u čulanas lake o apsa. „Sar te dosikavel, hoj som ajsi čhaj sar dojekh aver, hoj na som čohaňi, ča achaľuvav le drabenge, u vaš oda džanav te sastarel. U oda, hoj uliľom dešutritone paraščuvine pro Luciji mek nasikavel, hoj som čohaňi. Savo bijekhča-čipen!“ gondolinelas. Kajča e Lucka nadžane-las, hoj pre late dodikhel amaro Devel, savo la lakra dake bachtalardža. Sas ipen dešutrito de-cembros, kajča nasas paraščuvin u la Luckake sas ipen dešochto berš u aňi olestar nadžanelas. Kajča džanelas pal oda o Devel, savo la Luc-kakre lava šundža, u kerdža avka, hoj e Lucka pes jekhvarestar arakľa khere paš o dad/daj. Oda sas bacht prekal lende, sar dikhle peskra čhajora. Čaćipnaste, hoj la Luckakro ulišag-oskro džives sar kempel the lošande. Sar oda šunde o Roma, hoj e Lucka pes visardža khere ipen dešutritone pro Luciji, pale chudne zora-les te vičhinel, te koškerel the čhivkerel. „Mi džal adarig, e čohaňi jekhuňi! Amen la adaj na-kamas.“ Andr´oda pes phundradža o ňebos u upral e osada ačhelas les rozcirdne vastenca o Devel u phenel: „Ta tumen došalardžan la Lucka kaj hiňi čohaňi u tradiňan la andal e osa-da andre luma, vaš soske? Vaš oda, kaj tumen sastarelas u sastardža le čhavoreske e jakh, so o doktora pes aňi andre oda namukle? Pa-čandžilan nalače bidevleskre vakeribnenge. Trin berša phirelas korkori pal e luma u aňi nadžanelas kaj džal. Dživelas olestar, so peske zarodelas le sastaribnaha u sovelas odoj, kaj pes delas, the tel o lango ňebos. Dukhadžan peskre rateske, naladžan pes?“ zorales viči-nelas pre lende Devel u vakerelas dureder, „E Lucka hiňi devleskri čhajori u me pre late dodikhav. Akanastar la dena smirom, bo tu-men savoren marava“. O Devel dovakerdža u o ňebos pes phandľa nadre. Akorestar imar ňikas nasas zor te phenel la Luckake čo-haňi, bo pes bares daranas le Devlestar. O Devel mek kerdža je buči, hoj o grofiko čhavo o Matuš, savo pes andre Lucka zakam-ľa u pre dojekh than la rodelas the phučkere-las pal late, la arakhľa. Sikadža leske o drom prosto andre la Luckakro kher. Oja napača-las peskre jakhenge, sar les dikhlä, bo the la-ke sas pre kedva. O grof nabajinlas, kaj leskro jekhutno čhavo te lel romňake la Luc-ka, se oja les andža kijo džživipen. U avka sas baro bijav. E Lucka le Matušiha gele te bešel andro grofiko palacis u ile ke peste the la Luckakre dades/da. O Lajošis ačhila šeralo grofiko chartas. U te na mule, ta dživen dži akana. Ko džanel, sar oda savoro dopelahas, te o Roma naphendehas la Luckake ka hiňi čohaňi u natradnehas la andre luma.

Napísal a preložil Igor Dužda

Lukáš Daněk. Títo ambasádori zdieľajú nie-len svoje skúsenosti, ale aktívne sa podieľa-jú na rozvoji mladých talentov a inšpirujú ich svojimi príbehmi.

Kategórie projektu

Mladí ľudia môžu predviesť svoj talent v niekoľkých kategóriách: Hudba, Pohyb, Umenie a Multitalent pre tých, ktorí zvládnu viac disciplín alebo ich talent vybočuje z radu.

Účastníci, ktorých vyberie odborná po-rota, získajú neoceniteľnú príležitosť pra-covať s top mentormi a ambasádormi z ob-lasti hudby, tanca, športu a umenia. Okrem toho sa im dostane mediálnej pozornosti, ktorá im pomôže zviditeľniť sa a otvoriť si dvere k ďalším možnostiam. Súčasťou vý-hry je aj prístup k workshopom a tréningom zameraným na rozvoj ich talentu a šanca stať sa súčasťou komunity ďalších mladých Rómov, ktorí sa vzájomne podpo-rujú na ceste k úspechu.

Projekt Young Roma Talents je výzvou, ktorá má za cieľ ukázať, že talent nepozná hranice a príležitosť by mala byť dostupná všetkým bez ohľadu na ich pôvod. Tento projekt má potenciál inšpirovať a motivo-

vať nielen samotných účastníkov, ale aj ši-rokú verejnosť k podpore rómskych talen-tov a inklúzie v každodennom živote.

Účastníci môžu zaslať svoju prihlášku do konca roku 2024. Viac informácií nájdete na stránkach projektu: www.rosefc.org/young-roma-talents.

Zapojenie partnerov

Nadačný fond The Rose from Concrete hľadá ďalších partnerov, ktorí chcú podpo-riť mladé rómske talenty. Spolupracujúce organizácie môžu prispieť finančnou po-mocou, mediálnou podporou alebo zabez-pečením workshopov a tréningov. Každá spolupráca pomôže mladým ľuďom reali-zovať ich sny a priniesť pozitívne zmeny v spoločnosti.

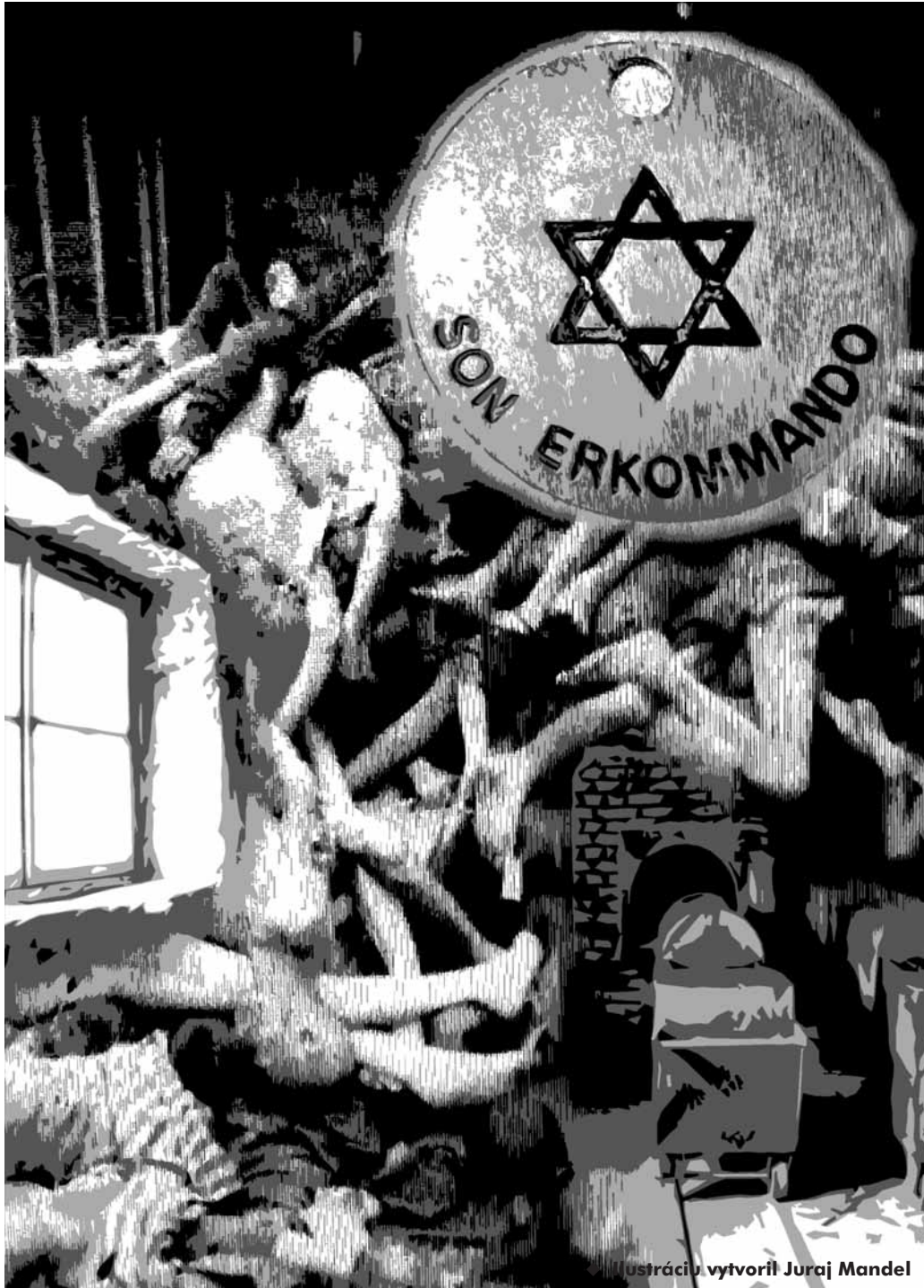
*Tomáš Weiss
Junior Web & Marketing specialist
at Footshop*

Nezvyčajní muži

Takto ubiehal deň za dňom. Krematóriá išli naplno celých dvadsaťštyri hodín. Muži zo sonderkommanda pracovali v zmenách ako dobre fungujúci stroj. S nemeckou precíznosťou fungovalo masové vyvražďovanie nevinných. Ženy, deti, starí ľudia – všetci bez milosti. Teraz nacisti začali likvidovať maďarských Židov. Do Auschwitz-Birkenau sa valil z Maďarska transport za transportom. Niekedy prišli aj dva transporty, a tak nové osadenstvo väzňov končilo v plynových komorách alebo ich zavraždili na spáleniskách v Birkenau. Väzni pribúdali, nastal nedostatok jedla. Nacisti sa rozhodli zlikvidovať takzvaný Český tábor, kde bolo pätnásťtisíc českých Židov privezených z Terezína. Najprv im prestali dávať akékoľvek jedlo, potom zaznel rozkaz uzavrieť baraky. Pristavili nákladné autá, na ktoré naložili ľudí. Tí po dvoch rokoch v tábore dobre vedeli, čo ich čaká. Táborom sa ozývali zúfalé výkriky a plač. V tie dni bolo zavraždených 13 800 českých Židov. Nažive ponechali len 1 200 najzdravších a najsilnejších, ktorých plánovali využiť na otrockú prácu predtým, ako tiež skončia plynových komorách. Mengele do správy napísal: „V dňoch od 10. do 12. júla 1944 sa pre rozšírenie nákazy týfusu uskutočnila likvidácia českej sekcie“. Strohé konštatovanie a zdôvodnenie vraždy viac ako trinásťtisíc ľudských bytostí.

Dennodenné stretávanie sa so smrťou a vraždením Jánoša otupilo. Chodil a vykonával všetky úlohy ako robot. Snažil sa vypnúť myseľ, nad ničím nepremýšľať a byť v myšlienkach niekde inde. No nedarilo sa mu to a zo dňa na deň bol skleslejší. Jeho jediným práním bolo, aby sa to celé už skončilo. Vždy, keď prišiel zo zmeny na ubytovňu, nalial si rýchlo plný pohár silného alkoholu, ktorého bolo našťastie vždy dosť. Aby vôbec mohol zaspať, opil sa do nemoty a aj potom sa bál hrôz, ktoré zažil a zažíva aj v spánku. V jeden večer sa vrátili unavení a sedeli za stolom, jedli maďarskú salámu a pili maďarské víno a barackovicu. Na svoju poslednú cestu si ich priviezli chudáci, ktorých dnes povraždili a spálili. Jánoš si to všetko bolestne uvedomoval, no vedel, že nepotrvá dlho a aj oni všetci skončia rovnako, aj ich čaká skorá smrť. A tak si nalial ďalší plný pohár a na dúšok ho do seba vliat. Dole hrdlom sa mu rozlialo príjemné teplo, nalial si ďalší. Mórítz mu ponúkol cigaretu. Na stole sa povalovali stovky maďarských cigariet. „Mám pre teba nové správy, dobré správy,“ povedal mu a usmial sa. Úsmev v Auschwitz-Birkenau na tvárach väzňov ne-

Ilustráciu vytvoril Juraj Mandel

bol bežný. „Dobré správy? Nebodaj Hitler a všetci tí darebáci zdochli a nacisti sa vzdali?“ Jánoš si zapálil cigaretu, zhlboka vydýchol dym zo silného, no jemného tabaku a vyfúkol oblak dymu priamo do tváre svojho priateľa. „Raz aj to bude, kamarát, to mi ver. Spojenci sa vylodili vo Francúzsku, Rusi sa blížia k hraniciam Poľska,“ pokračoval Mórítz. „A to odkiaľ vieš?“ „Poznáš toho maďarského lekára, občas nás príde navštíviť, vypije si tu pár pohárikov, naberie cigarety a za to sa o nás všetkých stará. Miklós Nyszli sa volá, je to Mengeleho takpovediac asistent, vraj veľká kapacita. Študoval na ne-

meckej univerzite a Mengele ho uznáva ako odborníka. Preto ešte stále žije. Tento chlapec sa dostal k nemeckým novinám a tam to písali. Predstav si, dokonca nemecké noviny to píšú, ani cenzúra nepomohla a museli to priznať. Tečie im do topánok. Melú z posledného a na to si pripijeme!“ Nalial do pohárov a vypili do dna. Jánošovi sa stalo niečo, čo už dlho nezažil. Pocítil nádej. Myslel si, že nádej, aj keď odchádza vraj posledná, ho už dávno opustila. No teraz sa nečakane vrátila. Cítil sa zvláštne, nevedel či je to dobre alebo zle, veď on sa už všetkého vzdal, už čakal iba na koniec a dúfal, že

niekde v inej dimenzii existuje to miesto, o ktorom mu tesne pred smrťou hovorila Hilda. A teraz? Zrazu chce prežiť, chce sa dočkať oslobodenia? A keď prežije, ako bude žiť so všetkými spomienkami na tieto hrôzy? Veď zostal úplne sám, nemá nikoho, ku komu by sa mohol vrátiť, každý koho miloval je mŕtvy. Tieto myšlienky sa mu rodili v rozrušenej myslí. Stále častejšie si nalieval, alkohol mu stúpil do hlavy. „Mórítz, ty si myslíš, že máme nejakú nádej? Veríš tomu, že nás nacisti nechajú dožiť sa oslobodenia? Veď nás musia zlikvidovať! My sme priami očití svedkovia, ktorí ich usvedčia pred svetom zo všetkých tých hrozných zločinov. To nedopustia! Povraždia nás skôr či neskôr, nemôžu nás nechať nažive,“ uvažoval Jánoš. Nádej, ktorá sa na chvíľu zjavila ho ihneď opustila. Mórítz bol chvíľu ticho, zamyslene fajčil. „Nie som naivný, viem aký osud pre nás pripravili, aj to, že žiadne sonderkommando neprežilo viac ako niekoľko mesiacov, ale my s tým počítame a nemienime odísť z tohto sveta ako poslušné ovečky na porážku.“ „Ako to myslíš, veď nemáme nič. Ako chceš bojovať proti esesákovi, holými rukami?“ Mórítz pokračoval: „Keď bude treba, tak aj holými rukami. Budeme bojovať tým, čo budeme mať, kladivami, kusmi železa, náradím a neboj sa, vedenie odboja už pracuje na tom, aby sme mali aj niečo lepšie“. Jánoš ho vzrušene chytil za rukáv a pritiahol k sebe. „Chceš povedať, že budeme mať aj zbrane?“ „Hovorím ti, že sa na tom pracuje, zlato má veľkú moc a esesáci tiež čítajú noviny a vedia, že sa blíži ich koniec a potrebujú sa nejako zabezpečiť, aby mohli vziať nohy na plecia, keď im na bránu zaklope Červená armáda. Musia si za každú cenu zaobstarať niečo, čo im pomôže v pravý čas zdúchnuť. Stoštyridsať gramov zlata má jeden kus z roztavených zubov tých povraždených chudákov, niekoľko takýchto tehličiek im na chvíľu zastrie zrak. Naši sa budú môcť spojiť s poľskými partizánmi, ktorí nám prepašujú nejaké zbrane. Zatiaľ nie je toho veľa, ale snažíme sa, aby toho bolo viac.“

Jánoš sa postupne oboznámil s plánom na vzburu sonderkommanda. Hovoril s ľuďmi, ktorí viedli odboj: Jozef Dereński, Zalman Gradowski, Jankiel Handelsman, Ajzyk Kalniak, Lajb Langfus, Zalman Lewental, Lajb Panusz, Jozef Warszawski. Všetci títo odhodlaní muži viedli svojich zo sonderkommanda a pripravovali ich na deň, kedy sa vzbúria proti väziteľom a zničia plynové komory a krematóriá, aby zastavili alebo spomalili to

Obet Pavlína Torátová

Smrteľné ubíjanie Pavlína Torátová, ktorá bola ubíjaná na mieste v náhrobníku v Pobeďime 2.10.1928.

Pred procesom s obvinenými bolo sústredených viac ako tisíc strán dokumentov, z ktorých vyplývalo, že došlo k porušeniu domáceho pokoja, poškodeniu cudzieho majetku, materiálnym škodám, ťažkým ublíženiam na tele, zločinom vraždy a nedokonanej vraždy. Prvý súdny proces sa konal v marci 1929 na Krajskom súde v Trenčíne. Na základe výpovedí Rómov bolo obžalovaných tridsaťtri osôb, všetci svoju účasť na masakri popierali. Odsúdených bolo desať mužov na mimoriadne nízke tresty, trest väzenia však bol uložený iba štyrom útočníkom. Alojz Brandstätter, Gejza Miklovič a Cyril Melicher boli odsúdení na dva roky väzenia, Jozef Miklovič na dva a štvrt roka. Napríklad delikvent, ktorému sa v tomto procese dokázal „zločin násillia proti súkromníkom, dvojnásobný zločin narušenia domáceho pokoja, dvojnásobný zločin poškodenia cudzieho majetku, zločin smrteľného ublíženia na tele, prečin ťažkého ublíženia na tele, zločin vraždy a trojnásobný zločin nedokonanej vraždy“ bol odsúdený na náhradu materiálnych škôd a na dva a štvrtročné väzenie.

Už koncom mesiaca (25. marca 1929) však Rómovia dostali od neznámeho zástupcu obžalovaných 110 000 korún s podmienkou, že zmenia svoje predošlé výpovede. Na druhom procese v máji potom vypovedali, že si tvár útočníkov nepamätajú. Aj ten najdlhší trest väzenia bol nakoniec kratší, pretože dotčení odsúdení boli podmienčne prepustení na slobodu o pol roka skôr, vo februári 1930, iba jeden a pol roka od pogromu.

Na pohrebe obetí sa zúčastnilo do päťsto Rómov z celého okolia, z miestnych obyvateľov sa však nikto neukázal. Mnohí Rómovia sa po pohrebe z obce vysťahovali. Napriek tomu, že pobeďimskí Rómovia boli obeťami beštiálneho masaku, verejná mienka, ovplyvnená najmä protirómskymi článkami v tlači, sa postavila proti nim.

Na Slovensku sa v minulosti odohralo niekoľko podobných útokov proti Rómom: v roku 1924 zdemolovali rómsku osadu v obci Markušovce, kde Rómov obvinili z krádeže poľnohospodárskych plodín, v roku 1933 vypálili obyvatelia obce Spišské Bystré miestnu rómsku osadu len preto, že Rómovia odmietli hrať na hasičskej zábave. Prípad pogromu v Pobeďime je však svojou krutostou výnimočný: bol výsledkom zlého spolužitia medzi Rómami a majoritou, ktoré vyústilo do fyzického násillia aj pretrvávajúcim nerovným postavením Rómov v obci.

O tragickej udalosti v Pobeďime sa písalo veľmi málo. Ako prvý ju na základe vlastného výskumu opísal publicista Slavo Kalný v knihe Cigánsky plač a smiech (Bratislava, 1960). Vo svojej monografii Cigáni na Slovensku (Bratislava, 1964) ju opísala aj etnologička Emília Horváthová. Sumarizácii známych faktov sa venoval romista Rastislav Pivoň (Romano Džaniben, 1999), historik Pavel Baloun rozšíril poznanie tejto udalosti o výskum archívnych prameňov (Bulletin Muzea romské kultury, 2017).

Širokej verejnosti príbeh sprostredkoval novinár Peter Getting, jeho prvý obsiahlejší článok vyšiel v roku

masové vraždenie. Veď oslobodenie sa blíži.

V jeden augustový deň esesáci vtrhli do cigánskeho tábora s policajnými psami. Vyhľadali všetkých na dvor, rozdzali im chlieb a salámu a povedali, že ich prevezú do iných táborov mimo Auschwitz. No nebol to nijaký akt ľudskosti. Nacisti chceli, aby všetkých Cigánov dostali bez problémov do plynových komôr. Väzni z cigánskeho tábora im uverili - veď načo by im dávali jedlo, keby ich chceli zavraždiť? V ten deň v krematóriách skončilo štyritisíc väzňov cigánskeho tábora. Keď Jánoš vyťahoval ich telá z plynovej komory, pod maskou mu tiekli slzy. Spoznával ľudí, s ktorými bol v transporte, žil s nimi, trpel a zdieľal rovnaký osud. V ten večer pil vonku a sám. Díval sa na jasné nebo nad volynskými stepami, obloha bola posiatá hviezdami. Pil a plakal, zatiaľ čo z komínov krematórií šľahali do výšky obrovské plamene, ktoré osvetľovali tábor a v nočnom tichu padal na zem jemný, mastný prach. To horeli ľudia, ktorých poznal, jeho ľudia. Cigánsky tábor, inak vždy hlučný, bol na druhý deň tichý, počuť sa dalo len búchanie otvorených dverí a okien.

Na druhý deň Jánoša zavolali do priestorov, kde pracovali lekári na takzvaných výskumoch doktora Mengeleho. Vošiel do pracovne, kde ho privítal doktor, ktorý sa staral o sonderkommando. Miklós Nyiszli. Vždy elegantný a uhladený štíhly muž so začínajúcou plešinou a čiernymi, trochu chladnými očami. Podal mu ruku a ponúkol stoličku a cigaretu. „Viem, že to môže byť pre vás ťažké, ale okolnosti a miesto, kde sme sa dostali nie vlastným pričinením nás nútia vysporiadať sa aj s veľmi ťažkými a bolestnými situáciami. Nerobil by som to, no potrebujem vašu asistenciu. Podte so mnou.“ Lekár odviezol Jánoša do pitevne, v ktorej pracoval pre Mengeleho spolu s ďalšími kolegami. Na podlahe ležali telá detí, bolo tu dvanásť dvojčiat z cigánskeho tábora, ktoré neskončili v plyne. Ležali tu telá rôzneho veku od batoliat až po päťnásťročných deti. Jánoš sa na neho prekvapene pozrel: „Čo odo mňa kurva chcete?“ Nyiszli pokojne odpovedal: „Nemusíte byť hrubý, ja nie som zodpovedný za smrť týchto nevinných detí. Myslíte si, že mám z toho radosť? Je mi to odporné rovnako ako vám. No poslal mi ich Mengele a ja musím na nich vykonať pitvu a zapísať výsledky pre jeho zvrátený výskum. Chce prísť na to, ako dosiahnuť, aby nemecké ženy mohli rodiť viac detí naraz, aby ich nadradená rasa zaplavila celý svet. Potom čo najskôr vyhladí nás ostatných bez rozdielu, Židov, Cigánov, Slovanov. Pomôžete mi, prosím, spárovať tieto dvojčatá, lebo niektoré sú si dosť po-

dobné...“, na chvíľu sa odmlčal a pozrel sa radšej do zeme, „...lebo vy ich možno poznáte“, dopovedal a zťažka naprázdno prehltol. „Viete, ak by som urobil chybu, tak by bola moja posledná“. Jánoš videl, že doktorovi je to všetko trápne a nepríjemné. Nepovedal ani slovo. Spolu potom rozdelili deti do párov. „Keby ste niečo potrebovali, som vždy k dispozícii“, povedal s miernym úklonom doktor Nyiszli. „Doktor, ako sa vám po tom všetkom zaspáva?“ „Veľmi ťažko, veľmi ťažko. Ja, vy, my všetci sme prinútení podieľať sa na zločinoch nacistov. My všetci sme nástroje diabla, každý z nás. A všetci raz za to zaplatíme smrťou.“ Po týchto slovách vošiel do pracovne a pri odchode strčil Jánošovi do ruky balíček tabletiiek: „Toto vám pomôže zaspáť“. Jánoš odchádzal a pred očami mal stále obrazy detských tvárí a telíčok, ešte stále cítil na rukách mŕtvolný chlad. Prišiel na ubytovňu, ihneď si dal jednu z tých tabletiiek a zapil ju pálenkou, ktorú si lial do hrdla priamo z fľaše a pre istotu si vzal ešte jednu a ďalší poriadny glg alkoholu. Zťažka sadol na posteľ a upadol do nepokojného spánku.

* * *

Nastal október 1944. Sonderkommando číslo 12 slúžilo už štvrtý mesiac. Všetci vedeli, že sa blíži deň, kedy sa nacisti rozhodnú zlikvidovať ich. Medzi mužmi to vrelo. Vedenie odboja pripravovalo plán na ozbrojenú vzburu a útek z tábora. Jánoš s Mórítzom sedeli v spoločnosti odbojového vedenia, Jozef Deresinsky predniesol jednoduchý postup plánu: „Útok začne po znamení, ktoré dostaneme baterkou z krematória číslo jeden, číslo dva okamžite upovedomí číslo tri a to následne číslo štyri. Takto náš útok začne v tej istej chvíli. Prekvapíme esesákov a odzbrojíme ich. Máme pištole, päť samopalov a približne sto debničiek s výbušninami, ktorými vyhodíme krematóriá do vzduchu. Po tom, ako sa dostaneme z tábora, pôjdeme približne dva kilometre k Visle. Teraz je v nej málo vody, prebrodíme ju a po ôsmich kilometroch sa dostaneme do rozsiahlych lesov, ktoré sa tiahnu až k poľským hraniciam. Tam sa nacistom strážime, a keď budeme mať šťastie, natrafíme na partizánov a pridáme sa k nim“. Jánošovi sa plán zdal celkom reálny, znovu sa mu vrátila nádej.

Hovorí sa, že ak chceš rozosmiať Boha, porozprávaj mu o svojich plánoch. Siedmeho októbra 1944 sa starostlivo vypracovaný plán na vzburu sonderkommanda zrútil ako domček z karát. Esesáci prekvapili mužov z krematória číslo tri. Ich veliteľ sa im prihovoril: „Muži, už ste tu pracovali dosť dlho a moji nadriadení sa rozhodli, že vás pošlú do oddychového tábora. Tam dostanete nové oblečenie a budete mať

dostatok jedla. Číslo mužov, ktorých prečítam vystúpia a zoradia sa“. Najprv čítal čísla maďarských väzňov, ktorí sa poslušne zoradili a so strachom čakali čo sa bude diať, potom prišli na rad grécki väzni. No keď čítali čísla poľských väzňov, tí začali reptáť a odmietli sa zoradiť. Zrazu dopadla k nohám veliteľa SS fľaša. On sa na ňu prekvapene pozrel a v nasledujúcom zlomku sekundy fľaša explodovala a zabila ho. Začal boj. Muži zo sonderkommanda hádzali fľaše s výbušninami a strieľali. Esesáci opätovne strelbu zo samopalov a postrieľali všetkých, ktorí zostali zoradení na dvore. Ostatní sa stiahli do krematória a zabarikádovali dvere aj okná, z ktorých pálili po esesákoch. Tí sa však zoradili, priniesli guľomety a postupovali ku krematóriu. Vtedy sa ozval obrovský výbuch, strecha krematória vyletela do vzduchu, trámy a škridly sa rozleteli po okolí. Budova krematória bola zničená.

Jánoš a muži z krematória číslo dva začuli výbuch, čo bol pre nich signál, že povstanie začalo. Prestali pracovať. Vošiel jeden z esesákov. „Prečo ste prestali pracovať? Okamžite do práce!“ zreval a rozháňal sa obuškom. Udreľ vedúceho zmeny do hlavy, ten však neodpadol, ale zakrvavený vytiahol z čížmy nôž a vrazil ho do hrude dozorcovi SS. Dvaja muži ho ešte živého schytili, hodili na vozík a strčili do pece. Ďalší z dozorcov skončil rovnako. Začal boj. Jánoš mal pištoľ, vybehol zo spalovne a strelil najbližšie stojaceho dozorcovi do hrude. Všetci muži sa bili statočne a tí, čo nemali zbrane zobrali kladivá alebo kamene. Všetci dozorcovia boli zlikvidovaní alebo utiekli. Muži zatarasili dvere. Vojaci SS priviezli posily, guľomety a dokonca húfnice. Sonderkommando sa dostalo pod ťažkú palbu. Jánoš si v pištoľi vymenil zásobník. Vedľa neho ležal Mórítz - strela ho zasiahla priamo do stredu čela. Jánoš mu zatlačil oči a pohladil ho po hlave. Cítil otrasy z toho, ako guľky z guľometu narážali do stien. Vyzrel cez štrbinu v okne, ktorú si nechali ako strieľňu. Videl, ako sa prikrčení približujú k budove vojaci SS. Namieril a vystrelil. Zasiahol cieľ a vojak padol ako podtatý. Jeho druhovia mu chceli pomôcť. Opäť zadržal dych, zacieliť, vystrelil a ďalší vojak klesol na zem. O sekundu jeho okno zasypala dávka z guľometu. Jánoš si ľahol a pritisol sa k zemi. Strela z húfnice prerazila časť steny. Už vedel, že sa blíži koniec. Nádej, tá vrtkavá, lákavá kráska ho opäť opustila. Spomenul si na svoju Hildu. Videl ju ako sa usmieva, aká je šťastná v ich svadobný deň, cítil jej pery, ako ho vášnivo bozkáva, ako sa bláznivo smeje na kolotoči vo viedenskom Pratri, ktorý tak veľmi milovala. Spomenul si na svojich rodičov, súrodencov a celú rodinu, ktorú tak veľmi miloval. Okolo neho vybuchovali granáty a hvíz-

♦ Ilustráciu vytvoril Juraj Mandel

dali guľky. No on bol so svojou Hildou a svojou rodinou, bol šťastný. V spalovni zatiaľ iní muži zo sonderkommanda zhromaždili sudy s benzínom a všetky výbušniny, ktoré mali. Videli, že SS sa chystajú na útok, ktorým obsadia budovu krematória. Prestali strieľať, nechali ich priblížiť sa. Esesáci pomaly vstúpili do budovy krematória, keď boli vo vnútri takmer všetci a vtedy muži v spalovni odpálili nálož. Výbuch rozmetal celú budovu a zmietol aj kopu esesákov. Jánoš to však už nevnímal. Vo chvíľach, keď sa ozval ten mohutný výbuch, ktorý ukončil jeho život, bol niekde úplne inde. Bol so svojou láskou Hildou a milovanou rodinou na mieste, kde stále svieti slnko, stromy sú tak nádherne zelené a lúky posiate kvetmi, tými najkrajšími, aké si dokážete predstaviť. Čas tam neplynie, niet včerajška a zajtrajšok nikdy nenastane, na tomto mieste niet zla ani utrpenia.

* * *

Pri vzbure Sonderkommanda číslo 12 bolo zabitých 853 väzňov. No životom zaplatilo aj 70 esesákov, z nich osemnásť dôstojníkov. Boli zničené dve krematóriá, ktoré nacisti už nikdy nedali do prevádzky. Táto historická udalosť v dejinách koncentračného tábora znamenala veľmi veľa. Prvýkrát od jeho založenia sa väzni v najväčšom koncentračnom tábore vzbúрили a bojovali. Neboli len obeťami, ktoré poslušne odkráčali na smrť. To bolo niečo úplne nové, čo nacisti dovtedy v Auschwitzi nezažili. Koncentračný tábor oslobodila Červená armáda 27. januára 1945. Počas jeho fungovania v ňom bolo zavraždených viac ako milión nevinných obetí z celej Európy.

Pri písaní tejto poviedky som čerpal informácie z knihy Miklósa Nyiszliho Bol som Mengeleho asistentom. Hlavná postava môjho príbehu je fiktívna, avšak mnoho iných postáv je skutočných a fakty uvedené v poviedke sú historicky doložené a potvrdené.

Napísal: Braňo Oláh.

Dokončenie poviedky z RNE 1/2024

2018 a v neskorších rokoch sa k téme vrátil. Opakovane konštatoval, že sa na Slovensku o pogrome nevie a v obci je téma dodnes tabuizovaná. Témou udalosti v Pobedime je inšpirovaná aj poviedka Marka Vadasa v knihe Šesť cudzincov (Bratislava, 2021). Pri príležitosti 95. výročia od pobeďimského pogromu naštudovalo Slovenské národné divadlo divadelnú hru Budete mať luft (premiéra v apríli 2023), v ktorej autori (Martin Krč a režisér Pavol Viecha) vychádzali z autentických výpovedí obžalovaných Pobeďimčanov pri súdnych procesoch.

Pri príležitosti 96. výročia pobeďimského pogromu odvysielal Slovenský rozhlas na stanici Devín prvú časť dvojdielnej hry autora a režiséra Jána Mikuša Pobeďim (premiéra prvej časti bola uvedená 1. októbra 2024 o ôsmej večer na stanici Devín), v ktorej využil materiály zo súdneho procesu a ako interpretov prizval i róm-ských hercov.

V roku 2023 sa o reflexiu tragických udalostí pokúsilo aj občianske združenie In Minorita. Pri príležitosti 95. výročia pogromu chcelo v obci Pobeďim osadiť pamätnú tabuľu, pripraviť výstavu a katalóg ako symbol zmierenia. Obecní zastupitelia (i samotní Rómovia) túto aktivitu odmietli. Neskôr sa združenie pokúsilo nájsť vhodný priestor pre pamätník v meste Trenčín v okolí budovy súdu, kde boli útočníci súdení. Ani túto iniciatívu sa nepodarilo zrealizovať. Jediné, čo sa doposiaľ podarilo v spolupráci so Slovenskou technickou univerzitou je výstava a katalóg Pobeďim - histó-

♦ Tabuľa obce Pobeďim

ria spolužitia, biele miesta (autorom je výtvarník Tomáš Páříš). Podľa vyjadrenia Zuzany Kumanovej z občianskeho združenia In Minorita “zostáva iba dúfať, že sa pamätný objekt podarí osadiť najneskôr k stému výročiu tragických

udalostí. Čo sa však podarilo, je vzbudiť záujem o túto tému u mladých ľudí, a tak zostáva iba nádej, že obeť nebudú zabudnuté“.

Text a foto: Arne B. Mann

deme aj množstvo tvárí, ktoré Bottová stretáva v každodennom živote.

Vo virtuálnej galérii sa prezentuje portrétni rómskych spisovateľiek a spisovateľov, výtvarníkov a výtvarníkov. „Cez maľby tak môže návštevník spoznať rómsku spisovateľku Elenú Lackovú, spisovateľa Dezidera Bangu či disidenta a spisovateľa Ľudovíta Didiho,“ spresnil Roman Čonka.

Abstrakcie Miloša Ráca

Miloš Rác, talentovaný rómsky umelec z Považskej Bystrice, má vo virtuálnej galérii samostatnú miestnosť, kde vystavuje svoje umelecké portfólio pozostávajúce z malieb a štylizovaných bronzových plastiek. On sám označuje svoje obrazy ako abstraktné maľby, ktorými vyjadruje širokú škálu vlastných emócií precítených v interakciách s realitou všedných dní. Intenzívna farebná paleta, geometrické tvary aj celkové poňatie malieb a plastiek naznačujú pozitívny prístup k životu s jemným humorom.

Miloš Rác vystavuje doma aj v zahraničí, kde sa jeho tvorba stretáva s pozitívnym ohlasom verejnosti aj kritikov. O svoju zručnosť a poznatky sa začína deliť s najmladšou generáciou v Považskej Bystrici.

„Jeho diela sú zaujímavé a vystavované hlavne na strednom a západnom Slovensku, rovnako aj v zahraničí. Sme radi, že sme jeho práce v dokumentačnom centre digitalizovali a mohli preniesť aj do virtuálnej galérie a priblížiť tak jeho tvorbu širokej verejnosti,“ doplnil Roman Čonka.

Kováčska dielňa aj pamätné miesta holokaustu

Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry ako celoslovenské odborné pracovisko sa virtuálnym prehliadkam venuje od roku 2017. Dokumentačný charakter má virtuálna prehliadka Základnej školy v Jarovniciach, kde sa centru podarilo zachytiť medzinárodne oceňované výtvarné práce rómskych žiakov, ktorých viedol od roku 1986 výtvarník Ján Sajko.

Ďalšia virtuálna prehliadka je zameraná na rómskeho kováča Igora Radiča z Kleňovca. Jeho práca v pôvodnej kováčskej dielni bola zdokumentovaná doslova v poslednej chvíli pred jej likvidáciou a sťahovaním sa do modernej dielne. Igor Radič predstavuje kováčske remeslo, ale aj nástroje potrebné k tomuto remeslu, ktoré zdedil po starých majstroch.

V roku 2020 v dokumentačnom centre vytvorili aj virtuálnu prehliadku pamätných miest na Slovensku, ktoré odkazujú na holokaust Rómov. Pri každom pamätníku sa návštevník dozvie aj o historických udalostiach, ktoré sa viažu na konkrétne miesto.

„Centrum je v oblasti sprístupňovania rómskej kultúry vo virtuálnom priestore lídrom minimálne v krajinách V4,“ povedal Roman Čonka.

Vlastný portálsvk.sk

Dokumentačno-informačné centrum rómskej kultúry je celoslovenským odborným pracoviskom, ktoré mapuje a dokumentuje rómsku kultúru od roku 2013. Pre širokú verejnosť je voľne dostupných už viac ako 1 000 digitálnych kultúrnych objektov z oblasti hudby, remesiel, literatúry a divadla, ktoré sú umiestňované aj na národnom prezentačnom portáli slovakiana.sk

„Okrem digitalizácie sa venujeme aj vlastnej edičnej činnosti a vydávaniu vedeckých zborníkov. Od roku 2020 sme hlavným organizátorom vedeckých podujatí s medzinárodnou účasťou s názvom Aktuálny stav rómskych štúdií, pričom spolupracujeme s renomovanými inštitúciami a univerzitami zo Slovenska a zahraničia,“ dodal vedúci oddelenia DICRK Roman Čonka.

